

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Bakalářská práce

Možnosti trávení volného času dětí s poruchou autistického spektra v Českých Budějovicích

Vypracovala: Věra Hoštičková

Vedoucí práce: Mgr. Věra Koppová

České Budějovice 2014

ABSTRAKT

V současné době v Českých Budějovicích existuje specializované zařízení (Auticentrum), kde mohou děti s poruchou autistického spektra (dále jen PAS) trávit svůj volný čas. Porucha autistického spektra je pervazivní vývojová porucha, všepřonikající, tedy zasahující do všech důležitých oblastí vývoje dítěte. Nedostatky se projevují ve třech hlavních oblastech – sociální, komunikační a v oblasti představivosti. Deficity se promítají do běžného každodenního života dítěte.

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do třech kapitol. První kapitola se zabývá charakteristikou poruch autistického spektra, druhá kapitola vymezuje pojem volný čas ve vztahu k autismu a třetí kapitola je věnována vybraným neziskovým organizacím v Českých Budějovicích.

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit skutečné možnosti trávení volného času vybraných dětí s PAS v Českých Budějovicích, analyzovat a zjistit objektivní důvody, které limitují děti při výběru volnočasové aktivity. Informace byly získávány metodou kvalitativního výzkumu. Sběr dat byl realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů v rámci vybrané výzkumné složky respondentů.

Rozhovory byly vedeny podle předem připravených okruhů otázek s vybranými respondenty, které tvořily matky dětí s poruchou autistického spektra.

Výsledky práce obsahují volný přepis rozhovorů s respondentkami, kdy klíčové otázky odpovídající na výzkumné cíle jsou zpracovány v přehledné tabulce. Z výsledků rozhovorů matek vyplývá, že při výběru kroužků jsou děti s PAS limitovány především svými odlišnostmi v chování. Při výběru volnočasových aktivit je nutné brát ohledy na jejich specifické potřeby a individualitu. Tyto děti mají specifické možnosti a schopnosti, a proto i přístup k nim musí být specifický.

V rámci výzkumu bylo zjištěno, jaké výhody má pro děti s PAS specializované zařízení (Auticentrum), které všechny vybrané děti navštěvují nebo navštěvovaly. Respondenti jako největší pozitivum vidí to, že si jejich děti našly kamarády, se kterými mohou trávit volný čas i mimo řízenou zájmovou činnost. Respondenti jsou si vědomi

dalších možností trávení volného času v rámci nabídky škol, které děti navštěvují, ale vyjma školní družiny navštěvují pouze kroužky ve specializovaném centru.

Tato bakalářská práce potvrzuje fakt, že možností, kde děti s autismem mohou trávit volný čas, je nedostatek. Poukazuje na to, že při volbě aktivit je podstatný individuální přístup, zohlednění specifických potřeb a možností dítěte.

Práce by mohla sloužit rodičům dětí s autismem jako informační materiál o možnostech využívání volnočasového vzdělávání v Auticentru v Českých Budějovicích. Dále pak pro ostatní organizace, jako inspirativní materiál pro nabídku volnočasových aktivit dětem s autismem.

ABSTRACT

Currently, there is a specialized centre (Auticentrum) in České Budějovice, where children with Autism spectrum disorder (further on only as „ASD“) can spend their free time. Autism spectrum disorder is a pervasive developmental disorder, spreading through every important area of a child's development. Shortcomings are obvious in three main areas – social, communication and in the area of imagination. Deficits in any of those areas are projected into the everyday life of the child.

The theoretical part is divided into three chapters. The first chapter deals with the characteristics of the Autism spectrum disorder, the second chapter explains the concept of free time in the relation to Autism and the third chapter is designated to selected non-profit organizations in České Budějovice.

The goal of the practical part of this paper is to determine real possibilities of spending free time that children with ASD have in České Budějovice, to analyse and to find objective reasons which limit the children's choice of free time activities. A set of information was gathered with the use of method of qualitative research. The collection of data was executed by half-structured interviews within a selected experiment sample of respondents.

Interviews were carried out with questions on topics prepared beforehand with selected respondents, who were mothers of children with the Autism spectrum disorder.

The results of this paper contain a free transcription of interviews with respondents and key questions answering goals of this experiment are listed in synoptic tables. From results of interviews with mothers, it is apparent that the foremost obstacle for children with ASD is their differences in behaviour. When choosing a free-time activity for a child with ASD, their specific needs and individuality must be taken into account. These children have specific capabilities and abilities and, therefore, also an approach to them must be specific.

During the research, certain benefits were discovered for children with ASD that the specialized centre (Auticentrum), which selected children visited, or have visited. Respondents see as the largest advantage the fact that their children with Autism found friends, with whom they can spend their free time even outside of controlled hobbytry

activities. Respondents are aware of further possibilities of free time activities in the offer of schools which children attend, but except after-school daycare, their children participate in activities only in the specialized centre.

This bachelor thesis only confirms the fact that possibilities how children with autism can spend their free time are not sufficient in number. It also points out that it is necessary, when choosing an activity, to follow individual approach, to respect specific needs and capabilities of the child in question.

This thesis could serve parents of children with autism as an informative material about possible use of free-time education in Auticentrum in České Budějovice. Further, it could serve other organizations as an inspiration on the offer of free-time activities of children with autism.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5. 5. 2014

.....

Věra Hoštičková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Věře Koppové za odborné vedení a rady, které mi poskytla během psaní bakalářské práce. Dále bych také poděkovala všem přátelům, rodičům i dětem z Auticentra v Českých Budějovicích.

Na závěr bych ráda poděkovala svoji rodině a blízkým za podporu nejen po dobu mého studia.

OBSAH

ÚVOD	10
1 PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA	12
1.1 Vymezení pojmu	12
1.2 Etiologie	12
1.3 Výskyt	13
1.4 Diagnostika poruch autistického spektra.....	14
1.5 Jednotlivé poruchy autistického spektra.....	16
1.6 Triáda problémových oblastí.....	21
1.7 Strukturované učení.....	26
2 VOLNÝ ČAS	27
2.1 Vymezení pojmu volný čas	27
2.2 Funkce volného času	29
2.3 Volný čas dětí mladšího školního věku.....	30
2.4 Hra a zájmy	31
2.5 Nácvik herních dovedností.....	34
3 NABÍDKA VYBRANÝCH ZAŘÍZENÍ V Č. BUDĚJOVICÍCH NABÍZEJÍCÍCH VOLNOČASOVÉ AKTIVITY.....	38
3.1 Nabídka volnočasových aktivit v Českých Budějovicích	38
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	45
4.1 Cíle práce a výzkumné otázky.....	45

5 METODIKA	46
5.1 Použitá metodika	46
5.2 Výběr výzkumného souboru	46
6 VÝZKUM.....	48
7 VÝSLEDKY A DISKUZE.....	64
ZÁVĚR.....	78
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	79
KLÍČOVÁ SLOVA.....	84
PŘÍLOHY	85

ÚVOD

V dnešní době existuje mnoho klubů, spolků a oddílů, které dětem nabízejí různé volnočasové aktivity, kroužky, pobyty a jiné formy trávení volného času. Současně se ale potýkáme s faktem, že možností, kde mohou trávit volný čas děti s poruchou autistického spektra, vzhledem k jejich deficitům, které se projevují v komunikaci, sociální oblasti a ve specifických zájmech, je velmi málo. Přístup i forma vedení lekce pro děti s poruchou autistického spektra musí být odlišná, díky jejich zvláštnostem v sociálních a komunikativních dovednostech. Navštěvovat běžný kroužek mnohdy jejich specifické chování nedovolí, a tak po skončení vyučování převážnou většinu svého volného času tráví s rodiči nebo sourozenci v domácím prostředí. Děti, ale i celé rodiny se tímto stávají sociálně vyčleněné a pokud ještě bereme v potaz, že většina těchto dětí má problém s navazováním kontaktu či přátelství s vrstevníky, mohli bychom mluvit i o vyčlenění ze společnosti.

V Českých Budějovicích existuje pouze jedno speciální zařízení (Auticentrum), které volnočasové aktivity dětem s tímto postižením poskytuje. Do kroužků nebo na příležitostné akce sem mohou docházet jak děti s autismem, tak jejich zdraví sourozenci, a mohou se zde setkávat i celé rodiny.

Téma bakalářské práce jsem si zvolila proto, že jsem v tomto zařízení vykonávala povinnou odbornou praxi. Vedla jsem lekce nácviku sociálních dovedností, kam chodily děti s Aspergerovým syndromem. Díky kroužku jsem se seznámila s dětmi i rodiči dětí s autismem. Chtěla jsem zjistit další možnosti, které pro ně jsou v Českých Budějovicích.

V teoretické části se zabývám popisem poruch autistického spektra, charakteristikou a vymezením autistického postižení. V druhé kapitole je popsán volný čas obecně, dále pak specifikuji využívání volného času ve vztahu k vývojovým zvláštnostem dětí s pervazivní poruchou. V poslední kapitole se věnuji organizacím umožňujícím žákům s tímto postižením trávit volný čas na území města České Budějovice. Zvláště se zaměřuji na nabídku volnočasových aktivit Auticentra.

Cílem praktické části práce je zjistit možnosti trávení volného času dětí s autismem v Českých Budějovicích. Jako cílovou skupinu jsem si vybrala děti a jejich rodiče, kteří navštěvují Auticentrum, a s kterými jsem měla možnost vést rozhovor. Vyhodnocením rozhovorů s respondenty a porovnáním s realitou se snažím tohoto cíle dosáhnout.

1 PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA

1.1 Vymezení pojmu

V současnosti se nejvíce rozšířil termín *poruchy autistického spektra*, který je synonymem pojmu *pervazivní vývojové poruchy*. Přesnější je termín poruchy autistického spektra, protože specifické deficity a abnormality v chování jsou považovány spíše za různorodé, než za pervazivní. (Thorová, 2006) Nejnovější studie pojímají autismus jako důsledek geneticky podmíněných změn ve vývoji mozku (Acosta in Thorová, 2006) Autismus řadíme mezi neurovývojové poruchy na neurobiologickém podkladě. (Thorová, 2006)

Pervazivní porucha je závažná porucha mentálního vývoje dítěte, která zcela proniká osobností dítěte a zásadně mění jeho chování, možnosti socializace, vzdělávání atd. (Valenta, 2003). Tyto jmenované kvalitativní odchylky jsou všepřonikajícím rysem v každé situaci. (WHO, MKF, 2011) Kromě rozsáhlých a různorodých příznaků se jednotlivé symptomy liší v síle a četnosti projevu. Stupeň závažnosti a projevy se výrazně mění s věkem dítěte. V některých vývojových obdobích je autistické chování výraznější, někdy však můžeme zaznamenat ustupující tendenci symptomaticky. Chování dítěte se mění díky vlivu sociálního prostředí, výchovně – vzdělávacího programu, který absolvuje. Dále pak záleží na osobnostních rysech, kognitivních schopnostech a popřípadě na jiné přidružené poruše. (Thorová, 2006)

1.2 Etiologie

Autismus je neurologická dysfunkce, která se projevuje nedostatky v chování, založenými na mozkových abnormalitách. Příčina těchto abnormalit je mnohočetná. Některé případy mají podklady v genetice, jiné jsou způsobeny specifickými poruchami v mozku spojenými s dalšími somatickými potížemi. Není přesně jasné, jaká část autismu je způsobena prvním a jaká druhým mechanismem. Je velmi pravděpodobné, že

některé případy mohou být vyvolány poškozením mozku v průběhu těhotenství, porodu nebo v postnatálním období. (Thorová 2006)

Lorna Wingová (in Vítková, 2004) uvádí konkrétní onemocnění, která se podílejí na vývoji mozku. Příkladem jsou zarděnky v těhotenství, tuberózní skleróza, nedostatek kyslíku při porodu, encefalitida a komplikované dětské nemoci, jako jsou příušnice a černý kašel.

1.3 Výskyt

V současné době je odbornou veřejností po celém světě akceptována informace, že poruchy autistického spektra se vyskytují mnohem častěji, než se dříve prezentovalo. Vzhledem k tomu, že se diagnostika neustále vyvíjí, zlepšuje se a tím je i přesnější a kritéria pro diagnostiku jsou širší, dětí s PAS přibývá. Tvzení, že autismus patří mezi vzácné poruchy, dnes už neplatí. Mezi dětmi je častější než Downův syndrom, rakovina nebo cukrovka. Dle odhadů pouze deset procent poruch splňuje všechna kritéria typického dětského autismu. (Thorová, 2008)

Dnes je přijímán fakt, že na 100 až 200 narozených dětí připadá jedno dítě s PAS, což znamená, že se v České republice ročně narodí okolo 500 – 1000 dětí s touto diagnózou. Obecně platí, že vývojovými poruchami častěji trpí chlapci. Také u autismu je porucha u děvčat vzácnější. Průměrně uváděným poměrem jsou 3 – 4 chlapci s autismem na jednu dívku. U Aspergerova syndromu a dětí s autismem bez mentální retardace je poměr chlapců k děvčatům vyšší (9:1) Dívky s poruchou autistického spektra mohou mít méně zřetelný deficit v oblasti sociálního chování, nápodoby a vyhraněných specifických zájmů, a proto frekventovaněji než chlapci neobdrží správnou diagnózu. (Thorová, 2008)

Vágnerová (2004) udává rozmezí výskytu 2-20 dětí na 10 000. Co se týče pohlaví, počty jsou podobné jako u Thorové (2006), a to tak, že chlapci jsou postiženi čtyřikrát až pětkrát více než dívky.

Kateřina Thorová ve své publikaci (2006) píše, že výskyt poruchy autistického spektra je u šedesáti osob na 10 000 obyvatel. S dětským autismem se setkáváme přibližně u jednoho z tisíce narozených dětí a v případě Rettova syndromu je výskyt jedno dítě na 22 800 lidí. U Aspergerova syndromu udává 10 – 26 osob na 10 000 obyvatel. Co se týče pohlaví, je zde podobný poměr jako u předchozí studie, tedy 4:1 pro mužské pohlaví.

Apl Praha uveřejnila oficiální informační leták, kde dle nejnovější studie z USA (Centers for Disease Control and Prevention) z roku 2012 má jedno dítě z osmdesáti osmi některou z poruch autistického spektra. Uvádí, že v České republice žije přibližně 50 000 lidí s poruchou autistického spektra.

1.4 Diagnostika poruch autistického spektra

Diagnostické vyšetření autismu je mezioborové. (Thorová, 2006) Jestli chceme, aby byl zachycen co největší počet dětí v raném věku, je potřeba, aby široká škála odborníků byla schopna alespoň vyslovit podezření, že se jedná o poruchu autistického spektra. Týká se to zejména pediatrů, psychologů, neurologů, učitelů a pracovníků školských poradenských zařízení. (Hrdlička, Komárek, 2004). Pokud je vysloveno podezření na PAS, dítě podstoupí nejdříve psychologické a psychiatrické vyšetření, které upřesní, zda se jedná o poruchu autistického spektra. V druhé fázi se diagnostika zaměřuje na sociální vztahy dítěte, chování a hru. Dále se stanovuje, zda je autistická porucha v souvislosti s jiným somatickým onemocněním, nebo genetickou odchylkou. Objektivizuje se míra nespecifického postižení CNS. Velmi důležitou oblastí diagnostiky je stanovení mentální úrovně. Díky svému postižení mívají děti výsledky v testech nerovnoměrné. Největší potíže jsou v oblasti sociálního porozumění, emocí, empatie a představitivosti. (Thorová, 2006)

Při diagnostice se užívají kritéria Mezinárodní klasifikace nemocí Světové zdravotnické organizace nebo diagnostický manuál Americké psychiatrické asociace. (Vítková, 2004)

Metody pro stanovení diagnózy

Dosud neexistuje zkouška biologického charakteru, která by byla schopna prokázat autismus. Základem stanovení diagnózy autismu je v první řadě kvalitní pozorování, které se zakládá na znalosti obvyklých projevů v jednotlivých etapách vývoje dítěte. (Krejčířová, 2003) Mezi ně patří screeningové metody, které se zaměřují na mapování a výzkum chování. (Hrdlička, Komárek, 2004)

ADI-R Autism Diagnostic Interview-Revised

Jedná se o standardizovaný diagnostický rozhovor, který provádí zaškolený klinický pracovník nejčastěji s matkou. (Hrdlička, Komárek, 2004) Výsledky získané prostřednictvím testu jdou převést algoritmem na kritéria Mezinárodní klasifikace nemocí, a získat tak skóre pro diagnózu autismu ve třech oblastech - sociální interakce, komunikace a chování. (Thorová, 2006)

ADOS – Autism Diagnostic Observation Schedule

Metoda je částečně strukturovaným vyšetřením, kdy v rámci přesně definovaných aktivit hodnotíme fungování diagnostikované osoby převážně v oblasti sociální interakce a komunikace. Výsledky se převádí na kritéria MKF. Díky této metodě můžeme za krátkou dobu získat více informací, než by se podařilo v běžné vyšetřovací situaci. (Thorová, 2006)

CARS - Childhood Autism Rating Scale – Škála dětského autistického chování (Schopler, Reichler 1998)

Patří mezi nejčastěji používané posuzovací škály. (Thorová, 2006) Je to metoda určená pro screening, nikoli pro diagnózu. Použití metody bez předchozích zkušeností může vést ke zkreslení výsledků. (Hrdlička, Komárek, 2004) CARS má celkem 15 položek: vztah k lidem, imitace, emocionální reakce, motorika, používání předmětů a

hra, adaptace na změny, zraková reakce, sluchová percepce, chuťová, čichová a hmatová reakce, strach a nervozita, verbální komunikace, neverbální komunikace, úroveň aktivity, úroveň intelektových funkcí a celkový dojem. (Thorová, 2006)

CHAT – Checklist for Autism in Toddlers (Baron-Cohen et al., 1992)

Další ze screeningových metod má dvě sekce. V první části na otázky odpovídají rodiče. Druhá část vychází z přímého pozorování dítěte, které provádí ve většině případů pediatr na preventivní prohlídce v osmnácti měsících věku dítěte. (Thorová, 2006)

DACH – Dětské autistické chování (Thorová 2003)

Je screeningová metoda, která je určená k depistáži dětí s poruchami autistického spektra. Orientační dotazníková metoda obsahuje jednoduché otázky, které jsou směřovány na rodiče dětí, u kterých je podezření na přítomnost poruchy autistického spektra. (Thorová, 2006) Dolní hranice pro použití této metody je osmnáct měsíců. (Hrdlička, Komárek, 2004) Položky dotazníku jsou rozděleny do deseti složek: fyziologické funkce, vnímání, sociální chování, komunikace mimoslovní, řeč, zájmy a hra, přizpůsobivost, emoce, pohyby (motorika), problémové chování. (Thorová, 2006)

1.5 Jednotlivé poruchy autistického spektra

1.5.1 Dětský autismus (F 84.0)

Dětský autismus tvoří historické jádro poruch autistického spektra. Stupeň jeho závažnosti bývá různý, od mírné formy po těžkou. Podle intenzity a počtu symptomů. Některé dítě vůbec nemluví, komunikace je velmi narušena. Pokud mluví, není schopno konverzovat, má omezenou slovní zásobu a slova či fráze často opakuje. Dělá stereotypní pohyby, jako je kývání, má své rituály. Neprojevuje tvořivost ani spontaneitu, nevyhledává děti ani dospělé. Problémy se musí projevit ve všech třech

oblastech stěžejních pro diagnostiku. Kromě poruch v klíčových oblastech komunikace, sociální interakce a představitosti se mohou projevovat další dysfunkce, které se mohou projevit odlišným až bizarním chováním. Dítě si špatně zvyká na změny, je ulpívavé. Rádo se zajímá o nejrůznější data, řady, seznamy. Specifické deficity se mění s věkem dítěte. (Thorová, 2006)

Autismus rozdělujeme do tří kategorií podle úrovně adaptability, tzv. funkčnosti. Funkčnost koreluje především se schopnostmi v sociální oblasti, s úrovní vyjadřování a porozumění, s mírou problémového chování, se schopností funkčně trávit volný čas a s celkovou úrovní intelektu. (Thorová, 2008)

Autismus nízkofunkční

Děti s touto úrovní přizpůsobivosti bývají velmi uzavřené a mají malou schopnost navazovat sociální vztahy. Pokud se řeč vytvoří, objevuje se jen v podobě echolálie. Věnují se stereotypním činnostem, časté je sebezraňování a agrese. U většiny lidí s nízkou funkčním autismem jsou celkové schopnosti v pásmu těžké mentální retardace. (Thorová 2006)

Autismus středně funkční

Pro děti se středně funkčním autismem je charakteristická snížená schopnost navazovat sociální kontakt. V sociální komunikaci chybí spontánnost, převažuje pasivita. Mluví částečně funkčně, v řeči se objevují zvláštnosti jako jsou záměna zájmen, slovní salát, echolálie, neologismy. V chování můžeme pozorovat některé pohybové stereotypie, ve hře jsou patrné prvky vztahové, funkční a konstrukční hry. Rozumové schopnosti jsou v pásmu lehké až středně těžké mentální retardace. (Thorová, 2006)

Autismus vysoce funkční

Patří k lehčím formám autismu. Tyto děti jsou schopny částečně fungovat samy. (Hrdlička, Komárek, 2004)

Základní sociální a komunikační funkce mívají děti s vysoce funkčním autismem zachovány. Obtížně chápou sociální normu a normalitu. Nejsou schopny uplatnit sociální takt, a proto mohou působit jako výstřední a neslušné. Řeč bývá dobře vyvinuta, ale komunikují bez ohledu na komunikačního partnera. Ulpívají na oblíbených tématech, které se odvíjí od jejich encyklopedických zájmů. Týmové spolupráce nejsou schopné. Rozumové schopnosti se pohybují v hraničním pásmu či v pásmu normy, v některých případech mohou dosahovat až nadprůměru. (Thorová, 2007)

1.5.2 Atypický autismus (F 84.1)

Děti s atypickým autismem mají určité oblasti běžného vývoje méně narušeny než děti s klasickým autismem. (Hrdlička, Komárek, 2004) Může to být lepší sociální nebo komunikační dovednost, nebo může chybět stereotypní chování. Dříve se v těchto případech mluvilo o autistických rysech. Vývoj stěžejních dovedností těchto dětí je velice nerovnoměrný. Z pohledu náročnosti péče a intervence se od klasického dětského autismu neliší.

Atypický autismus můžeme diagnostikovat v případě, že první projevy autismu zaznamenáváme až po třetím roku života dítěte. Pokud se abnormální vývoj vyskytuje ve všech třech oblastech, ale ne v takové intenzitě, aby naplnila kritéria diagnostiky. V neposlední řadě pokud triáda problémových oblastí není úplná (Thorová, 2006)

1.5.3 Aspergerův syndrom (F 84.5)

Děti trpící Aspergerovým syndromem mohou mít opožděný vývoj řeči. Kolem pátého roku však už mluví plynule. (Thorová, 2008) Vývoj může být určitým způsobem abnormní, často mluví takzvaně z paměti, recitují, umí nazpaměť úryvky pohádek. Děti mívají problém zejména v pragmatickém užívání řeči. Často obsah neodpovídá sociální situaci. (Thorová, 2006) Děti s touto pervazivní vývojovou poruchou mají obtíže se zapojením do kolektivu, právě zde se zvýrazní jejich odlišnosti v chování. (Thorová, 2008)

Některé děti trpící touto poruchou nejsou schopné číst neverbální signály, výrazy tváře. Nerozumí ironii a vše, co je řečeno, berou doslovně. Chybí jim empatie a mohou působit egocentricky. Je pro ně obtížné najít si přátele, někdy o něj ani nejeví zájem a raději volí hru o samotě. Abstraktní pojmy jako fair – play je pro mnohé nepochopitelné.

Děti s Aspergerovým syndromem mají sníženou adaptabilitu, nesnáší změny v denním rozvrhu a rutině. Na změny reagují vykonáváním svých obvyklých rituálů. (Thorová, 2006)

1.5.4 Rettův syndrom (F 84.2)

Syndrom, který je většinou doprovázený neurologickým postižením, které má všepřonikající dopad na všechny funkce - somatické, motorické a psychické, postihuje pouze děvčata. (Thorová, 2008) Popsal ho poprvé rakouský neurolog Andreas Rett, který za stěžejní syndromy označil ztrátu kognitivních schopností, poruchu koordinace pohybů a ztrátu účelné funkčnosti rukou. Klasickým Rettovým syndromem trpí asi 2/3 dívek, u ostatních se jedná o mírnější formu syndromu – atypický Rettův syndrom. Vyskytuje se však vzácně. (Thorová, 2006)

1.5.5 Dezintegrační porucha (F 84.3)

Dítě se do určitého věku vyvíjí zcela normálně, odchylky se začínají objevovat mezi druhým až třetím rokem. Z neznámé příčiny se začíná projevovat regres v již nabytých schopnostech. Ve dvou letech mluví v krátkých větách, navazuje sociální kontakt, gestikuluje a napodobivá hra je přítomna. Zhoršení stavu může být náhlé, nebo může trvat několik měsíců. Můžeme zde pozorovat typické autistické chování a zhoršení ve všech dovednostech. (Thorová, 2006)

1.5.6 Jiné pervazivní vývojové poruchy (F 84.8)

Tato kategorie se v Evropě příliš často nevyužívá. V praxi jsou klasifikovány dva typy této poruchy. Typy dětí, které mají narušenou kvalitu komunikace, sociálních vztahů a hru. Ne však do té míry, aby klasifikace odpovídala diagnóze autismu. Druhý typ dětí má výrazně narušenou představivost. Mají potíže s představivostí, projevující se stereotypními a rigidními zájmy. (Thorová, 2006)

1.5.7 Hyperaktivní porucha sdružená s MR (F 84.4)

Je to porucha, kdy dítě trpí hyperaktivním syndromem, mentální retardací a stereotypními pohyby či sebepoškozováním. V pubertě a adolescenci je hyperaktivita většinou nahrazena hypoaktivitou. Problém v sociální oblasti se u této poruchy neobjevuje. (Hrdlička, 2004)

1.6 Triáda problémových oblastí

V sedmdesátých letech Lorna Wingová vymezila klíčové oblasti, které nazvala triádou poškození. Řadí se sem deficity a potíže v sociálním chování, komunikaci a představivosti. Tato kritéria se v diagnostice využívají dodnes. (Thorová, 2006)

1.6.1 Sociální interakce a sociální chování

Sociální chování je pozorovatelné už v prvních týdnech života dítěte, objevuje se sociální broukání, úsměv, oční kontakt. Již od narození můžeme sledovat jednoduchou nápodobu, jako je vyplazování jazyka či otevírání úst. S věkem dítěte se napodobované činnosti stávají složitější a komplexnější. Středem zájmu napodobování se stává to, co dělá maminka nebo tatínek. Nejprve dítě napodobuje manipulaci s reálnými předměty, dále pak určitou činnost s hračkou – nejčastěji s panenkou, figurkou, medvídkem. Kolem druhého roku začíná využívat zástupné předměty a posléze s nimi začne imitovat (medvídci si povídají) a vytvářet jednoduché scénáře. Je nutné podotknout, že děti s poruchou autistického spektra napodobují mnohem méně než intaktní vrstevníci a mnohdy jen na výzvu rodičů. (Thorová, 2006) Často se stává, že dítě má napodobování sociálního chování naučeno a napodobuje doslova. V důsledku toho vždy není schopno dodržet společenské chování. (Pipeková, 2006)

Často se k lidem děti s PAS chovají jako k věcem a nereagují na kontakt. Chybí pohled do očí a nerozumí citům. Zpravidla jsou narušeny vztahy s vrstevnickou skupinou. (Thorová, Lawson in Bazalová, 2011)

Podle Thorové (2006) většina dětí s PAS má o sociální kontakt zájem. Na první pohled skrývá netečnost, nejistotu a neschopnost dítěte navázat přiměřený kontakt. Nepředvídatelné dění a problémy vyvolávají v dítěti úzkost a pocit chaosu, tím znásobují deficit v sociální oblasti. Pro lidi s poruchou autistického spektra je typické doslovné a přesné chápání instrukcí a situací, rigidní myšlení, egocentrismus, chybí

empatie, mají malou schopnost porozumění metakomunikaci. Nejsou schopni zobecňovat.

Lorna Wingová v roce 1979 (Thorová, 2006) popsala tři typy sociální interakce u lidí s PAS a v roce 1996 přidala ještě čtvrtý. Je to typ: osamělý, pasivní, aktivní – zvláštní a formální. Toto rozlišení je dnes běžně užíváno a je vhodné typ sociálního chování uvádět i v diagnostice. Je důležité zmínit, že projevy dítěte se mění s věkem. Sociální chování u dětí s poruchami autistického spektra má dva extrémní póly. Pól osamělý, kdy se při jakémkoliv sociálním kontaktu dítě odvrací, stáhne se do koutku nebo se schová, zakrývá si oči nebo uši, hučí, třese rukama před obličejem či manipuluje s předmětem. Protikladem je pól extrémní nepřiměřené sociální aktivity, kdy se dítě snaží navázat kontakt, ale v přehnané míře. Navazuje ho úplně všude a s každým, dotýká se lidí, upřeně jim hledí do očí a dokáže jim hodiny vyprávět o věcech, které je můžou až obtěžovat. Je nutné dodat, že typy chování se prolínají, záleží na okolnostech a osobách, které kontaktuje. (Thorová, 2006)

Nízká úroveň sociálních dovedností a společenská izolace mohou způsobit, že někteří jedinci trpící poruchou autistického spektra oproti jiným lidem žijí naplněný vnitřní život. (Bragdon, Gamon, 2006)

Marie Vítková (2004) uvádí některé problémy v sociální oblasti, které mohou mít děti s poruchou autistického spektra při navazování kontaktu s druhými lidmi. Vyhýbají se očnímu kontaktu, nevidí důvod, proč by se ostatním měli dívat do očí, když se snaží navázat kontakt. Mladý muž s autismem řekl: „*Vím, že lidé komunikují očima, ale nerozumím, co chtějí říci.*“ (Beyer, Gammeltoft, 2004, str. 24)

Dívají se před sebe bez jediné známky emoce a nevyužívají neverbální řeč, mimiku a gesta. Neprojevují žádné sociální reakce na dané situace – radost neprojeví úsměvem. Příklad, kdy dítě odmítá sociální kontakt, protože je pro něj nesrozumitelný: „*Nechtěl dát pusku mamince. Když se o to pokusila, vždy úplně ztuhl a odkláněl se co nejdál. Bylo pro něj mnohem zábavnější točit si donekonečna malým talířkem. Lidé jsou nepochopitelní a obtížní. Dělalí a říkají spoustu věcí, kterým nerozumí. Na předměty je spolehnutí, mají své místo, nedělají nečekané věci.*“ (Peeters in Clerq, 2007, str. 19)

Vyjadřují se nepřiměřeným způsobem, který se může považovat za provokaci – odmítají kontakt, neobvykle reagují na dotek, odbíhají. Kontakt se snaží navázat například taháním dotyčné osoby za rukáv bez použití řeči. Vyhledávají spíše samotu a ve skupině těžko respektují a podřizují se obecným pravidlům.

1.6.2 Komunikace

Poruchy autistického spektra jsou primárně poruchy komunikace. Právě opožděná řeč může být pro rodiče prvním vodítkem, že se dítě nevyvíjí tak, jak by mělo. (Gillberg in Thorová, 2006) Přibližně polovina dětí si nikdy neosvojí řeč na takovou úroveň, aby byly schopny ji používat jako komunikační prostředek. (Paul in Thorová, 2006) Porucha komunikace se projevuje na úrovni verbální, neverbální, v oblasti porozumění a vyjadřování. Deficity v komunikaci jsou však velmi různorodé, liší se pestrostí projevu. Nejméně narušenou komunikační složku mají děti s Aspergerovým syndromem, které mají pasivní slovní zásobu velmi dobrou, ve verbalizaci dosahují průměru či lehkého nadprůměru. Problémy spíše nastávají v praktickém využití komunikace. (Thorová, 2006)

Už od útlého věku děti dokážou díky mimice vyjádřit své pocity, je to: zájem, potěšení, překvapení, nelibost, hněv, strach, úlek, stud a odpor. Děti s poruchou autistického spektra mají problém se všemi gesty a postoji, které vyjadřují emoční prožívání. (Thorová, 2006)

V mluveném projevu správně zvoleným slovem vyjadřujeme i náš citový postoj. Lidé s pervazivní vývojovou poruchou mají s vyjadřování citů problém už od malička, je pro ně velmi těžké vyjádřit své city přiměřenou a vhodnou formou. Často používají knižní, expresivní nebo hanlivá slova. (Thorová, 2006)

Další složkou, s kterou mají děti s autismem problémy, je neverbální chování. Vyjadřují to už polohou těla, kdy se tlačí příliš blízko k posluchači, nebo naopak komunikují bez jakéhokoliv natočení obličeje a těla. Emoce pomocí gest a mimiky dávají najevo jen velmi zřídka. Většinu času má jejich obličej neutrální výraz. Mnohé

děti využívají komunikátora jako nástroj – ukazují jejich rukou, mohou také užívat tuto ruku k otevření dveří nebo k uchopení tužky. Nejsou schopné přečíst emociální signály, které vysílá druhá osoba pomocí neverbální komunikace. Děti jsou ulpívavé na svých naučených postupech v komunikaci a věty často nedávají smysl: *„Joey, mladý muž s autismem, se naučil, že se člověk může seznámit s někým novým tak, že mu položí určité otázky. Pozoroval již mnoho rozhovorů a naslouchal otázkám. A tak napodoboval. Pokaždé, když Joey někoho potkal, zeptal se ho: Jak se jmenuješ? Kouříš? Určitě víš, že kouření není zdravé? (Na to se ptal i nekuřáků) Řídíš auto? Jaký typ? Máš přítelkyni? Už jsi měl sex? (Jakožto adolescent měl zájem o dívky a toto téma ho fascinovalo.*

Joey pokaždé kladl tytéž otázky, protože přizpůsobit otázky kontextu přesahovalo jeho možnosti. Kopíroval společenské předpisy, aniž by pochopil jejich podstatu.“ (Vermeulen, 2006, s.50)

Hilde De Clerq popisuje zvláštnosti v chápání svého syna v následující ukázce: *Člověk s autismem nebude říkat všem sklenicím sklenice, protože jsou každá jiná. Pro někoho, kdo vnímá detaily, je tu mnoho podrobností. Thomas má několik sklenic: „tuvzadu“. „šlehané mléko“, „Boma sklenice“ nebo „denní specialita. (H. De Clerq, str.26)*

Děti s poruchou autistického spektra obtížně chápou význam zájmen, předložek a spojek.

Ona: „Miláčku, kdyby hořelo, koho bys zachraňoval jako prvního, sebe nebo mě?“

On: „Mě.“ (Vermuelen, 2006, s.68)

Řečové dovednosti se u dětí s autismem vyvíjí později. Často nechápou významy slov. Nedokáží být spontánní, nechápou abstraktní pojmy (Richman, 2006)

Miminko je malé. Ale pro člověka jako Thomas je velmi matoucí, jestliže uslyší: „Jak krásné miminko máte. A jak je pěkně velké!“ (H. De Clerq, 2007, str. 37)

Řeč je málo komunikativní, často trpí sebedmluvou a opakují naučené fráze, rozumí slovům, ale příliš aktivně nekomunikují. Děti s pervazivní poruchou se mnohdy vyjadřují pomocí neverbální komunikace posunky a gesty.

„Trvá to velmi dlouho, než začnete rozumět řeči, a stojí vás to takovou námahu, až nakonec uvěříte tomu, že musíte napodobit i hlas osoby, která ta slova pronáší. Nejste si

absolutně vědomi toho, že stejná slova lze pronášet různým způsobem, a že stejnou myšlenku můžete vyjádřit různými slovy.“ (Joliffe in H. De Clerq, 2007, str. 47)

1.6.3 Představivost

Nedostatečná představivost způsobuje omezenost a stereotypy v činnostech a aktivitách. (Hrdlička, Komárek, 2004). Pokud dítěti chybí představivost, není schopno využívat všech svých zkušeností v určitých situacích. Nemá-li dítě díky vrozeným nedostatkům radost z tvořivého myšlení, není si schopno vyměňovat poznatky s jinými dětmi a nerozumí myšlenkám, citům a zájmům ostatních, neumí používat již nabyté dovednosti v jiných situacích, zbývá mu uchýlit se k jistotě, kterou vidí v rituálech a repetitivním chování. Omezená předvídativost a neschopnost plánovat vede k nechuti ke změnám a zůstávání u starých zaběhlých rituálů. (Jelínková, 2000)

Rituály patří k autismu. Dítě může vyžadovat pravidelné procházky, přesný čas jídla, stejné herní aktivity. Tyto rituály se stanou součástí denního režimu. Nutkavé chování nutí dítě provádět činnost vždy stejným způsobem. Není ochotno se činnosti vzdát, a pokud se snažíme dítěti v jeho chování zabránit, je rozčilené a může jevit i znaky agrese. (Jelínková, 2000)

Děti s autismem často dělají neustále se opakující pohyby, které se projevují plácáním, třepáním rukama, houpáním, chůzí po špičkách a točením se stále dokola. Stereotypy se projevují i nefunkčním využitím předmětů, kdy aktivita nemá žádný smysl a věci jsou používány nefunkčně. Postupem času stereotypů ubývá a objevují se většinou ve stresových situacích dítěte.

Děti nejsou ochotné cokoliv měnit a mají odpor ke všemu novému. Lpí na starých postupech, předmětech i oblečení. Jakákoliv změna může vést k úzkosti nebo stresové situaci. Problémy mají i se změnou prostředí. Pokud třeba přecházejí do jiné učebny nebo jdou do školy jinou cestou, pro dítě to může znamenat velký stres. (Jelínková, 2000)

1.7 Strukturované učení

Přes rozdíly v kognitivních funkcích a jazykových schopnostech potřebují všechny děti s autismem strukturovat volný čas, který využijí pro zábavu a hru. (Richman, 2006)

Děti s autismem se často zdají být ztraceni v čase. Proces zpracování informací je pro ně obtížný, protože je to abstraktní neviditelný pojem. Prvním krokem pro osamostatnění se dítěte je naučit ho orientaci v čase a předvídat události každého dne. Dítě získá pocit, že může řídit svůj život i volný čas. Denní rozvrh můžeme vytvořit z obrázků, fotografií nebo předmětů. Pro každé dítě musí být „šitý na míru“. (H.De Clegq, 2007) Dítě se například naučí používat vizuální kartičky, které mu usnadní pochopení úkolu. Vizualizací se rozvíjí schopnost vyrovnání se s nároky komunikace, sociálních vztahů a organizací volného času.(Peeters, 1998)

Snížená schopnost generalizace není překážkou jen v komunikaci, ale i v oblasti volného času a pracovních dovednostech v době, kdy je dítě ponecháno samo sobě. Stěžejní problém dětí s poruchou autistického spektra je omezený repertoár činností. Jestliže nejsou schopny samy generalizovat, je nutné pro ně vytvořit zobecňovací programy. (Peeters, 1998)

2 VOLNÝ ČAS

2.1 Vymezení pojmu volný čas

Volný čas je časový úsek, kdy člověk nevykonává činnost, která vyplývá z jeho sociálních rolí. Vymezuje se jako čas, který je určen pro splnění pracovních i nepracovních povinností. Přesněji se dá charakterizovat jako činnost, od které člověk něco očekává, účastní se jí na základě svého rozhodnutí, a která přináší příjemné zážitky a uspokojení. Hlavní funkce volného času jsou odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti. (Hofbauer, 2004)

Pávková (2008) ještě kromě odpočinku a zábavy zahrnuje do volného času zájmové činnosti, zájmové vzdělávání a dobrovolnictví. Uvádí, že do volného času dětí nepatří sebeobsluha, vyučování, péče o sebe samotného a osobní věci, rodinné povinnosti, pomoc v domácnosti. Dále do volného času nemůžeme zařadit potřeby zabezpečující biologickou existenci člověka jako je hygiena, jídlo a zdravotní péče.

Výchova k volnému času se může považovat za klíč pro otevírání nových aktivit, možností rozvoje člověka, za motor, který činností dává dynamiku a směr. (Hofbauer, 2004)

Zvláštností volného času dětí a mládeže je to, že vzhledem k věku cílové skupiny je žádoucí pedagogické ovlivňování. Děti nemají dostatečné zkušenosti, nedokáží se orientovat v oblastech zájmové činnosti, a proto potřebují cílené vedení. Aby pedagogické působení bylo účinné, mělo by být nenásilné, činnosti pestré a pro děti přitažlivé. Účast na bázi dobrovolnosti. (Pávková, 2008)

Výchova formální i neformální má některé společné cíle. Zejména jde o rozvoj osobnosti, sociální integraci a výchovu k aktivnímu trávení volného času.

Hofbauer (2004) uvádí tři možnosti volnočasových aktivit.

Činnost spontánní

Uplatňuje se ve skupině nebo individuálně podle aktuálních zájmů. Pedagogicky výchovně je ovlivňována nepřímo. Spontánní aktivity, jako jsou hry v přírodě, na otevřených hřištích, sportovištích, v čítárnách nebo knihovnách, jsou přístupné všem, kdo o činnosti mají zájem a nejsou časově omezeni. Pedagog (pokud je přítomen) funguje jako poradce nebo motivační složka. Současně zajišťuje bezpečnost aktivit a účastníků.

Zájmová činnost příležitostná

Obsahem činnosti jsou organizované, nárazové nebo opakující se aktivity vzdělávacího nebo oddechového rázu. Můžou to být sportovní turnaje, zápasy, soutěže, koncerty, představení, výlety a turistické aktivity. Pobytové příměstské tábory a další způsoby prázdninové činnosti. Aktivity jsou časově ohraničeny a řídí je pedagog, který podněcuje spoluúčast dětí a mládežníků. Může probíhat lokálně, regionálně, celorepublikově nebo v mezinárodním měřítku.

Zájmová činnost pravidelná

Je uskutečňována pravidelně celoročně v určitých intervalech několikrát za týden, pod vedením kvalifikované osoby. Mohou to být různé způsoby zájmových útvarů, družstev, týmů, uměleckých souborů, kurzů trvajících několik měsíců až po jeden rok. Cílem činnosti je osvojit si nové vědomosti, dovednosti a prohloubení kladného vztahu k předmětu zájmu. Výstupem zájmové činnosti je seznámení rodičů a veřejnosti s výsledky činnosti formou výstavy, vystoupení, přehlídky, sportovní akce. Dostávají osvědčení o činnosti.

2.2 Funkce volného času

Zájmová činnost ve volném čase většinou odpovídá o kognitivní i emocionální složce osobnosti. (Vážanský, 2001)

Opaschowski (in Vážanský, 2001) vyslovil podrobný přehled funkcí volného času, vystihl tím aktuální potřeby člověka na konci 20. století a zdůraznil i jejich prolínání a zároveň odlišnost rozdílného pořadí.

1. REKREACE

Potřeba osvěžení, zotavení, dobrého pocitu a shromažďování sil.

2. PARTICIPACE

Hledání možností pro vlastní iniciativu, potvrzení sebe sama, potřeba angažovanosti a podílení se na společenských záměrech.

3. ENKULTURACE

Potřeba uplatnění a kreativního rozvoje, touha po nezávislém růstu schopností a nadání osobnosti. Rozvoj a podpora fantazie, schopnost vyjádřit své fantazie, uplatnění produktivity hry.

Tyto tři všeobecné funkce tvoří společně s individuálními funkcemi (rekreace, edukace, kompenzace, kontemplace) jednotný celek, založený na vztahu jedinec a společnost.

Uspokojování dalších požadavků mimo výchovně-vzdělávací proces přináší pocity radosti, pozitivní nálady a blaha. Volný čas je chápán jako možnost upustit přetlakový ventil a eliminovat tím deficity v běžném životě. (Vážanský, 2001)

2.3 Volný čas dětí mladšího školního věku

Mladší školní období je doba od 6 – 7 let, kdy dítě nastupuje do školy, až do 11 – 12 let, kdy se začínají objevovat první známky pohlavního dospívání (Langmaier, Krejčířová, 2006) Pro dítě se vrstevnická skupina stává významným socializačním prostředkem. Nejčastější vrstevnickou skupinou je školní třída, kde dítě automaticky získává roli spolužáka. (Vágnerová, 2005)

Mezi třetím a šestým rokem se dítě učí fungovat ve vrstevnické skupině podle pravidel. Rozvíjí se schopnost kooperace, poskytnutí útěchy, ale i soutěživost a sebeprosazování se. (Šulová in Thorová, 2006)

V průběhu mladšího školního věku je vztah k druhým umocněn pocitem vzájemné potřeby, vztahy se stávají trvalejší. Pro dítě je důležité sdílení zájmů a pocitu i výhodnost přátelství (je hodný, půjčujeme si hračky, nepere se se mnou). Od šesti let se přirozeně prodlužuje čas strávený s vrstevnickou skupinou. Děti jsou schopné orientovat se v sociálních pravidlech a vztahy si regulují samy. (Thorová, 2006)

Pokud budeme myslet na budoucnost, přístup k dítěti by měl být orientovaný spíše funkčně. I když dítě chodí do školy, tak tu stále jsou přestávky, víkendy, prázdniny. Je důležité, aby se dítě naučilo dovednosti volného času. Schopnost vyplnit svůj volný čas se u dětí s autismem nevyskytuje spontánně, musíme je to naučit. Když toto slovní spojení rozložíme, tak volný znamená možnost výběru, zpestření života a rozmanitost činností. Slovo čas je samo o sobě abstraktní, není viditelný ani uchopitelný. Často nevidíme začátek činnosti, nevíme, jak dlouho potrvá a kdy skončí. (Peeters, 1998)

2.4 Hra a zájmy

Všechny děti si rády hrají. Hra je pro ně zábava a zároveň napomáhá jejich dalšímu rozvoji i v mladším školním věku. (Richman, 2006)

Hra je pro vývoj dítěte velmi důležitá. Dítě, které si dovede hrát, používá představivost, rozumí pravidlům hry a jazyku. (Peeters, 1998) Děti s Aspergerovým syndromem bývají často sebestředné a orientované na sebe. Zapojí-li se do činnosti ve skupině, mají potřebu všechno řídit a usměrňovat druhé. Kontakt s vrstevníky je pro ně únosný jen do té doby, dokud ostatní respektují jejich pravidla. Děti s PAS se někdy vyhýbají hře s vrstevníky proto, že touží mít naprostou kontrolu nad děním, což není příliš reálné. (Attwood, 2005) Když srovnáme vývoj hry dítěte zdravého s dítětem autistickým, dojdeme k závěru, že není jen vývojově opožděné ale jiné. „Autistický“ znamená „jiný“, a proto i přístup k dětem by měl být jiný.

2.4.1 Vývoj hry zdravého dítěte

(Jelínková, Netušil, 2001)

Manipulační hra – rozvíjí se již od narození, je založena na jednoduché manipulaci s předměty, jako je žmoulání, bouchání hračkou. Je zde jasně viditelný vztah příčina - následek (dotek chrastítka – zvuk). Patří sem i společenské hry s matkou, jako jsou Paci paci pacičky. Již v tomto raném věku se kladou základy schopnosti komunikace, hry s partnerem a vyprávěcí dovednosti. U zdravého dítěte tento typ hry můžeme pozorovat od čtyř měsíců.

Kombinační hra – tato hra vyžaduje schopnost jednoduchého využívání předmětů a chápání souvislostí (kostky se staví na sebe). U zdravého dítěte se vyskytuje od osmého až devátého měsíce.

Funkční hra – zde je potřeba schopnosti využívat předměty funkčně, a to i tehdy, jsou-li předměty jen malou napodobeninou skutečného předmětu. Dítě jezdí vláčkem, obléká panenku, krmí medvídka. Znamená to tedy, že chápe, k čemu daný předmět slouží. Předpokladem rozvoje funkční hry je umění napodobovat. Tento typ her se u zdravého dítěte objevuje mezi prvním a druhým rokem.

Symbolická hra - je hra na něco. Na maminku, prodavačku. Na rozdíl od hry funkční jsou u hry symbolické předměty brány jako zástupné artefakty, které nahrazují skutečné předměty. Panenka je miminkem, židle je domek. Hru můžeme nazývat také jako předstíranou. Symbolická hra je dobrým základem pro rozvoj jazyka a souvisí s abstrakcí pojmů, ironií a humoru. Předstíraná neboli symbolická hra se u zdravých dětí projevuje od 20 měsíců.

2.4.2 Vývoj hry u dítěte s autismem

(Jelínková, 2001)

Autismus je porucha všepronikající, která zasahuje všechny oblasti vývoje, tedy i herní činnosti. Nerovnoměrný vývoj a kvalitativní postižení v oblasti triády se projevuje na způsobu hry. Dítě ve srovnání s dítětem zdravým není opožděné, spíše je jiné a jeho odlišnosti musíme respektovat. Už raná hra se liší od hry vrstevníků. Velké rozdíly jsou hlavně u her, kde je vyžadováno určitých sociálních dovedností. Děti, které mají těžší formu autismu, zamrzají na stupni manipulační nebo kombinační hry.

Hra postrádá spontaneitu, je stereotypní a omezená, děti dávají často přednost rituálům a stereotypním činnostem. Využívají je právě ke stereotypním aktivitám, točí kolečky aut, staví věci do řady. (Jelínková, 2000) Často dávají přednost smyslovému vnímání, olizují hračky, mačkají látku a podobně. V **kombinační hře** se děti věnují opakujícím se kombinacím, hračky nedokážou využít kreativním způsobem a nepokouší se o nové kombinace her.

Předpoklad pro **funkční hru** je schopnost napodobovat, což je pro většinu dětí s autismem problém. Děti s autismem mají vrozený deficit v tom, že dávají přednost věcem před lidmi. Mnoho dětí není schopno využít předmět nebo hračku funkčně. (Jelínková, 2000) Některé děti dokáží napodobovat, ale jejich napodobování je rigidní, bez tvořivosti.

Symbolická hra je u dětí s PAS ještě omezenější než hra funkční. Vysoce funkční autisté se někdy naučí herním dovednostem, ale je to pouze opakování toho, co se naučili od vrstevníků. Symbolická hra je pro většinu dětí s autismem nedostupná kvůli úzkému vázání na realitu. (Jelínková, 2000) Lorna Wingová popsala tři typy chování dětí. *Děti mohou ostatním dětem sloužit jako živá „hračka! Dostane přidělenou roli a nesnaží se ji nějak modifikovat. Když děti hra omrzí, „hračku“ odloží.* Tento typ dětí je nazvaný jako **pasivní**.

Dalším typem jsou děti **uzavřené** - je velmi obtížné je vtáhnout do hry. Mají svůj svět, kde jsou uzavřené a jakékoliv vyrušení je ihned vyvede z míry. Proto je raději nechávají v klidu. Aby se rodiče nebo vychovatelé vyhnuli problémovému chování, dítě nechávají v klidu, a tak dítě zůstává osamoceno.

Děti **aktivní zvláštní** projevují zájem o hru a chtějí se zapojit společně s vrstevníky. Vrozený deficit v sociálních vztazích způsobí, že nejsou schopny pochopit pravidla hry. Kvalitativní postižení v oblasti komunikace jim znemožňuje s dětmi komunikovat a projevit svá přání. Tím dítě působí ve hře zmatek, je zdravými dětmi odmítáno a často vylučováno ze hry.

Díky vrozeným nedostatkům jsou děti s PAS v kolektivu často terčem posměchu, mohou být šikanovány nebo týrány. V takovém případě je vhodné zajistit přiměřený dohled dospělé osoby. (Jelínková, 2000) Srovnávací vývojovou tabulku hry dítěte zdravého a dítěte s autismem uvádím v Příloze č. 1.

2.4.3 Úloha hry dítěte s autismem

Děti s poruchou autistického spektra mají vždy v navazování vztahu s vrstevníky potíže. Mohou se navazování kontaktů až vyhýbat. Odlišnosti v chování se nejvíce projeví při nástupu do kolektivu, kdy na sebe dítě začíná upoutávat pozornost. (Thorová, 2006) V některých případech může toto chování být až nepříjemné. Může se projevovat agresivitou, pliváním, ničením nebo sebezraňováním. (Jelínková, 2000)

Hrou se rozvíjí poznávací schopnosti dítěte a má také velký význam při rozvoji sociálních vztahů, emocí a je prevencí nevhodného chování. Sociální vztahy se rozvíjí od uvědomění si sama sebe jako součásti celku, přes hru, kde je nutné spolupracovat s vrstevníky, až po účast ve složitých společenských vztazích. Hra je budoucí reálný život. (Jelínková, 2001)

Hra je komplexní, různorodé chování, které tvoří v životě dítěte zdravého či dítěte s postižením důležitou úlohu. Hra je pro zdravé dítě přirozená. Většina dětí dává přednost společnosti než samotě. Děti s autismem tyto priority postrádají, neradi přijímají do hry jiné děti. Hračky jiným dětem nenabízejí, nepůjčují je, nehrají si s jinými dětmi. Úspěch mají hry typu řazení kostek, skládání skládanek - touto stereotypní hrou se dovedou dlouho zabavit. Sociální hře nejsou schopny porozumět, dělá jim problém porozumět hrám s pravidly. V sociální hře upřednostňují spíše dospělé osoby než vrstevníky. (Thorová, 2006)

2.5 Nácvik herních dovedností

I děti s autismem dokáží mít radost ze hry a umí si hrát samostatně. Musí se naučit herním dovednostem, které by měly být součástí jejich výchovně-vzdělávacího programu. Naučíme-li dítě s autismem hrát a smysluplně využívat volný čas, rodiče či vychovatelé budou mít méně problémů při integraci. Dětem se rozšiřují místa, kde mohou potkat zdravé vrstevníky, s kterými mají možnost dál rozvíjet své sociální dovednosti. (Jelínková, 2001)

Přes rozdíly v kognitivních funkcích a jazykových schopnostech potřebují všechny děti s autismem strukturovat volný čas, který využijí pro zábavu a hru. (Richman, 2006)

Děti s autismem se často zdají být ztraceny v čase. Proces zpracování informací je pro ně obtížný, protože je to abstraktní neviditelný pojem. Prvním krokem pro osamostatnění se dítěte je naučit ho orientaci v čase a předvídat události každého dne. Dítě získá pocit, že může řídit svůj život i volný čas. Denní rozvrh můžeme vytvořit z obrázků, fotografií nebo předmětů. Pro každé dítě musí být „šitý na míru“. (H.De Clerq, 2007) Dítě se například naučí používat vizuální kartičky, které mu usnadní pochopení úkolu. Vizualizací se rozvíjí schopnost vyrovnání se s nároky komunikace, sociálních vztahů a organizací volného času.(Peeters, 1998)

Snížená schopnost generalizace není překážkou jen v komunikaci, ale i v oblasti volného času a pracovních dovednostech, v době, kdy je dítě ponecháno samo sobě. Stěžejní problém dětí s poruchou autistického spektra je omezený repertoár činností. Jestliže nejsou schopné samostatně generalizovat, je nutné pro ně vytvořit zobecňovací programy. (Peeters, 1998)

U dětí s PAS odlišujeme strukturovaný volný čas a nestrukturovaný volný čas. Ve strukturovaném volném čase nabízí dospělý aktivity dítěti. Nestrukturovaný volný čas si dítě vyplní samo, nejčastěji si samo volí repetitivní zájmy, oblíbená témata, nebo fyzickou aktivitu. Často přebíhá od jedné aktivity ke druhé. (Kubišová, Lovasová, 2012, str. 157-158 online)

Zpočátku je důležité myslet na uspořádání a množství nabídnutých hraček. Plná krabice různých hraček není vhodná. Velké množství odvádí pozornost dítěte od hračky jako takové, utápí se v množství. (Straussová, Knotková, 2011)

Děti s PAS často nedokáží hru rozvinout samy, proto jim ji pomáhá rozvíjet dospělý. Nové aktivity a nové hračky zavádíme postupně. Uplatňujeme tzv. princip postupných změn. Nové hračky by se měly podobat těm starým. Nabízíme je ve známém prostředí. Staré hračky naopak využijeme a nabízíme je dítěti v novém prostředí, čímž podporujeme generalizaci. Takto rozvíjíme hru manipulační, kombinační, funkční i symbolickou.

Hru nacvičujeme v souladu s metodou strukturovaného učení. Dětem musí být jasné odpovědi na tyto otázky:

Kdy? – Na tuto otázku odpovídá dětem denní režim.

Kde? - Dítěti viditelně vymezíme (místo u stolečku, na koberci), které má viditelné hranice, je barevně ohraničeno, vymezeno podložkou, koberečkem (nejlépe jednobarevným).

Co? – Dítě by mělo předem znát obsah hry. Až máte jistotu, že dítě ví, jak si má hrát s hračkou, můžete zavést volbu nejprve ze dvou hraček, postupně z více.

Jak? – Dítě postupně učíme, co s hračkami dělat. Dítě potřebuje hru předvést a naučit se novým scénářům. (Straussová, Knotková, 2011) Dítěti hru předvedeme přímo v reálu, poskytneme mu předlohu, názor a další obměny hry. Děti s autismem odkládají hračku, protože již nedokáží vymyslet další způsob hry s ní.

Jak dlouho? – Délku hry určuje počet prvků, se kterými dítě manipuluje. Dobu můžeme určit pomocí minutky, kterou umístíme vedle místa pro symbol hry. Je velmi důležité, aby dítě toto sledovalo pohledem. Učí se tak vnímat souvislost mezi zvolenou činností a časovým ohraničením. Při zavádění nové hry nastavujeme čas maximálně na jednu dvě minuty (závislé na typu hry). Je nutné, aby dítě tuto dobu zvládlo. Pokud odběhne, je nutno dítě vrátit ke hře a záhy ji ukončit. Pozn.: Poté, co budík zazvoní, vedeme dítě k úklidu hraček (pokyn „uklid“).

Proč? – I když se snažíme vybrat hru, která by mohla dítě bavit, byla pro něj atraktivní, nemusí se nám to vždy dařit. Proto po nácviku hry dítě odměníme. Odměnu dostane hned po dokončení hry, postupně dobu prodlužujeme a odměnu dostává po uložení hraček. Odměny mohou být materiální, činnostní, sociální.

S kým? – Pro dítě je zpočátku mnohem jednodušší přijmout interakci s dospělou osobou (matkou). Dítě chválíme i za snahu zapojit se do hry. Po zvládnutí hry s dospělou osobou přivádíme ke hře druhé dítě.

Rozvoj hry s partnerem

Je možné začít od pohybových aktivit, např. dítě přenáší míček po určené trase do košíku. Hru, kterou se naučí individuálně, pak převádíme v paralelní hru, např. dvě stejné trasy pro přenášení míčků vedle sebe. Až toto děti zvládnou, přecházíme v hru kooperační. Při této hře mají hráči jednu společnou dráhu. Toho, kdo je na řadě, viditelně označíme - např. kšiltovkou, náramkem. Zpočátku vizualizujeme podložkou prostor, kde k předávání dochází. Děti se během hry učí čekat, než na ně přijde řada.

Příklad nácviku hry s partnerem:

Hry s kostkou

- a) Nejprve má každý hráč svoji dráhu i svoji kostku.
- b) Společná kostka, dvě dráhy.
- c) Společná kostka, společná dráha.

Dětem můžeme na konec dráhy dát obrázek, symbol odměny, kterou získají, když zvládnou hru dohrát do konce.

3 NABÍDKA VYBRANÝCH ZAŘÍZENÍ V Č. BUDĚJOVICÍCH NABÍZEJÍCÍCH VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

3.1 Nabídka volnočasových aktivit v Českých Budějovicích

3.1.1 Školy a školská zařízení

Školní prostředí navazuje na rodinnou výchovu a jeho hlavním cílem v oblasti trávení volného času by mělo být vedení dětí k aktivnímu trávení volného času. Prostředí speciálních základních škol je upraveno tak, aby splňovalo podmínky pro edukaci žáků s mentálním postižením. Pro některé žáky s mentálním postižením je škola prakticky jediným místem, kde se setkávají se svými vrstevníky, proto by měla být schopna zajistit také výchovu probíhající po vyučování – zájmové kroužky, sportovní hry, soutěže, výlety nebo výstavy, na kterých jsou prezentovány práce dětí. (Pávková, 2008)

Nabídka volnočasových aktivit základních škol, které navštěvují vybraní respondenti

ZŠ Dukelská nabízí krom školní družiny tyto zájmové kroužky: angličtina, český jazyk, matematika, pohybové hry, miniházená, čtenářský kroužek, sborový zpěv, keramický kroužek, ruční práce, florbal a volejbal. (www.zsdukelska.cz)

ZŠ Baarova pro děti organizuje kroužky: sborový zpěv, hru na zobcovou flétnu, hru na housle, kroužek francouzského jazyka, logopedický kroužek, hudební nauku a kroužek keramiky. (www.zsbaara.cz)

ZŠ Rudolfovská je církevní základní škola, která vyjma školní družiny poskytuje dětem i zájmové aktivity prostřednictvím školních kroužků. Jsou to: počítače, pohybové hry, anglický, francouzský a německý jazyk, šachy, kroužek šikulky, šachy, dopravní kroužek, hudební dovednosti, Feursteinovu metodu, logopedický kroužek, výtvarný kroužek a házenou. (www.bigy-cb.cz)

ZŠ Dlouhá speciální, je určena pro žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením a kombinovaným postižením. Ve škole funguje školní družina, mimo to děti mohou navštěvovat tyto zájmové aktivity, jako jsou: keramický kroužek, sportovní kroužek, logopedický kroužek, šití na šicích strojích a odpolední plavání. (www.zspssviny.cz)

ZŠ speciální Bazalka je základní a mateřská škola, která kromě školní družiny poskytuje v rámci svého školního programu rehabilitace a různé terapie – canisterapie, hipoterapie, ornitoterapie, logopedie, hudba s prvky muzikoterapie. (www.centrumbazalka.cz)

Nabídky dalších zařízení

Centrum Arpida

Volnočasové aktivity jsou zabezpečeny stanicí zájmových činností.

Formy a obsah vzdělávání:

1. Příležitostné – mikulášská besídka, vánoční tradice, vánoční besídka, dětský karneval, velikonoční tradice, dětský den, pečení perníčků
2. Pravidelné – zájmové kroužky - angličtina, arteterapie, dramatický kroužek, keramika, muzikoterapie, pěvecký kroužek, počítače, práce se dřevem, vaření.
3. Táborová činnost – letní psychorelaxační pobyt pro rodiny s dětmi se zdravotním postižením, letní tábor pro děti centra Arpida. (www.arpida.cz)

MŠ, ZŠ a PŠ Štítného

Žáci mateřské, základní a praktické školy speciální mají možnost celoročně navštěvovat zájmové kroužky vedené učiteli školy. Vybrat si mohou buď sportovní, nebo výtvarný kroužek. Kromě toho se škola také zapojuje do různých projektů, které ovlivňují využití volného času jejích žáků. (www.stitneho-cb.cz)

MŠ, ZŠ a SŠ pro sluchově postižené

Mateřská, základní a střední škola pro sluchově postižené sdružuje mimo jiné a základní školu praktickou a základní školu speciální. Cílovou skupinu těchto škol tvoří žáci se sluchovým a mentálním postižením. Pokud jde o náplň volného času, mají žáci poměrně široký výběr zájmových kroužků – sportovní, dramatický, keramický, rybářský, výtvarný a taneční. Kroužky jsou realizovány pod vedením zaměstnanců školy nebo externích pracovníků. (<http://www.sluchpostcb.cz>)

3.1.2 Nestátní organizace

Nevládní sektor výrazně zasahuje do oblasti nabídky volnočasových aktivit dětí a mládeže. Nestátní organizace hrají mimo jiné velkou roli v oblasti integrace ve volném čase. Děti s poruchou autistického spektra se poměrně obtížně dostávají na dětské tábory či zájmové kroužky společně se dětmi z intaktní populace, tyto organizace je ovšem v účasti na obdobných aktivitách podporují.

Program Pět P

Nestátní sociálně preventivní program je určen pro děti od 6 do 15 let a jeho činnost je založena na dobrovolnictví. Dobrovolník se s klientem schází jednou týdně na dvě až tři hodiny, během tohoto času se věnují společným zájmům. (www.petp.cz)

Auticentrum – rodiče a přátelé lidí s autismem

Spolek pořádá pro děti s autismem a jejich zdravé sourozence zájmové kroužky muzikoterapie, hrátky s iPadem, výtvarný kroužek, keramická dílna, Montessori, sociální dovednosti, pohybové hry, strukturované učení, Feursteinova metoda instrumentálního obohacování. (www.autiste-jihu.cz)

3.1.3 Auticentrum – rodiče a přátelé lidí s autismem

V Českých Budějovicích vznik tento spolek až v roce 2010, díky aktivitám rodičů dětí s poruchami autistického spektra. Auticentrum se nachází na sídlišti Vltava vedle základní školy Bezdrevská. Má celkem čtyři místnosti a prostornou chodbu, která spojuje hernu, kde si děti a jejich sourozenci mohou hrát a kuchyň, která slouží mimo jiné jako místo pro setkávání matek. Pro kroužky a lekce jsou určeny pracovní místnosti. Jedna místnost se využívá pro výtvarné a tvořivé aktivity. Druhá místnost je určena na relaxaci, terapie a nácvik sociálních dovedností. (viz Příloha č. 4)

Spolek byl založen hlavně pro zkvalitnění života nejen dětí s autismem, ale i jejich zdravých sourozenců. Cílem spolku je poskytování účinné pomoci rodinám, které vychovávají dítě s autismem. Sdružují rodiny, které se setkávají a pořádají společné pobyty.

Během školního roku organizují zájmové činnosti, které vedou k účelnému a smysluplnému trávení volného času dětí s PAS. Pro rodiče jsou pořádány přednášky, které rozšiřují znalosti v oblasti péče o osoby s PAS. Klientům je poskytována individuální péče na bázi strukturovaného učení. Informují širokou veřejnost o této problematice. Pořádají různé jednorázové akce, výstavy a charitativní akce jako je Modrý běh, jehož výtěžek jde na provoz a fungování centra. ([ww.autisté-jihu.cz](http://www.autisté-jihu.cz))

3.1.4 Nabídka zájmových aktivit Auticentra

Výuka s iPadem

Kroužek je vhodný pro děti a mládež od 4 do 26 let.

Lektor při práci zohledňuje individuální potřeby a rozdílnou úroveň schopností a možností. Výuka probíhá individuálně nebo po dvojicích. Děti se na iPadu velice rychle naučí a díky široké vzdělávací nabídce mohou rozvíjet řeč, slovní zásobu, sluchové vnímání, matematické představy, čtení, grafomotoriku, kognitivní rozvoj, relaxaci a motivaci.

Muzikoterapie

Kroužek je vhodný pro děti od 3 do 18 let.

Mnoho dětí dokáže lépe vnímat rytmus a melodii než mluvené slovo. Děti se dokáží uvolnit a snáze navazují kontakt s okolím. Lektor střídá hru na nástroje se zpěvem a pohybovým doprovodem. Vytvoří se tak podnětné prostředí pro koncentraci dětí s autismem, což vede k uvolnění dětí a navození příjemné atmosféry.

Keramická dílna

Kroužek je vhodný pro děti od 5 do 18 let.

Díky keramice si děti procvičují jemnou motoriku a koncentraci. Pracují podle svých individuálních schopností a možností. Učí se pracovat s hlínou, vykrajovat a modelovat jednoduché tvary.

Výtvarný kroužek

Děti si zde procvičují jemnou motoriku, zpřesňují pohyby ruky a připravují ji tak na psaní. Druhou složkou výtvarného kroužku je estetická. Děti se učí nové techniky a pracovní postupy.

Montessori

Kroužek je vhodný pro děti od 5 do 12 let.

Montessori je pedagogický směr založený na svobodné volbě dítěte. Lekci vede zkušený lektor, který předem připraví smysluplné činnosti, a dítě si pak samo volí činnost a pracovní tempo. Lektor tím podněcuje aktivní smysluplné řízené učení se.

Sociální dovednosti

Kroužek je vhodný pro děti s Aspergerovým syndromem a vysokofunkčním autismem. Děti s autismem na kroužku nacvičují situace běžného života, jako je nakupování, telefonování, komunikace a situace, se kterými si neví rady. Učí se chápat a zpracovat své emoce, sebeovládání. Lekce jsou zaměřeny jak teoreticky, tak prakticky formou her, scének a nácviků v terénu.

Strukturované učení

Kroužek je vhodný pro děti od 5 let.

Metoda strukturovaného učení vede k odstranění deficitů, které jsou způsobeny PAS, a rozvíjí silné stránky dítěte. Celé centrum je přizpůsobeno tak, aby se v něm děti dokázaly orientovat. Je využíván nástěnný denní režim. Prostředí je strukturováno pomocí obrázků a piktogramů. Dále využívají strukturované úkoly. Na konci každého pak dítě dostává odměnu, kterou si samo zvolí. Jsou naplňovány principy individualizace, strukturalizace, vizualizace a motivace.

Feursteinova metoda instrumentálního obohacování

Kroužek je vhodný pro děti od 6 do 15 let.

Tato metoda rozvíjí celou řadu mentálních funkcí, jako je řeč, představivost, pozornost, soustředěnost, paměť, zrak, hmat, logické uvažování, komunikace, empatie, smyslové vnímání, schopnost učit se a nalézt chybu. Téma jsou orientace v prostoru, rozpoznání emocí, nácvik empatie, pojmové učení a porovnávání.

Pohybové hry

Děti se učí zpřesňovat své pohyby a koordinaci pohybů a základní pohybové dovednosti, jako je házení, skákání, jízda na kole. Aktivita probíhá příležitostně podle zájmu dětí ve všesportovní hale nebo v prostoru před Auticentrem, kde si děti mohou zapůjčit tříkolky a dvoukola.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1 Cíle práce a výzkumné otázky

4.1.1 Cíle práce

- 1) Ověřit skutečné možnosti trávení volného času u vybrané skupiny respondentů.
- 2) Zjistit specifika a limitující faktory dětí s PAS, při využívání nabídky organizovaných volnočasových aktivit.

4.1.2 Výzkumné otázky

VO 1: Jaké možnosti výběru trávení volného času mají vybrané děti s PAS v Českých Budějovicích?

VO 2: Co dětem s PAS znemožňuje účastnit se běžných volnočasových aktivit?

5 METODIKA

5.1 Použitá metodika

Pro realizaci výzkumné části bakalářské práce byla využita forma kvalitativního výzkumného šetření, kde se nejdříve stanoví výzkumné otázky, které je možné v průběhu sběru a analýzy dat měnit. Kvalitativní výzkum se z tohoto důvodu dá považovat za pružný typ výzkumu. (Hendl, 2005)

Sběr dat je realizován pomocí polostrukturovaného rozhovoru s matkami dětí, které navštěvují nebo navštěvovaly Auticentrum. Polostrukturované interview (rozhovor) je velmi rozšířenou podobou metody rozhovoru, neboť dokáže řešit nevýhody jak nestrukturovaného, tak strukturovaného rozhovoru. Vytváří se určité schéma, které je pro tazatele závazné. Schéma specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát. Je možné zaměřovat pořadí okruhů podle potřeb. Během polostrukturovaného rozhovoru si můžeme nechat upřesnit a vysvětlit odpovědi účastníka, abychom si ověřili, zda jsme je správně pochopili. Zároveň můžeme pokládat doplňující otázky a téma rozpracovat do hloubky (Miovský, 2006, s. 159-160).

5.2 Výběr výzkumného souboru

Pro výběr respondentů byla určena konkrétní kritéria. Miovský (2006) píše, že záměrného výběru využíváme tehdy, pokud vyhledáváme účastníky cíleně podle jejich určitých vlastností nebo kritérií.

Respondenti jsou rodiče dětí, které mají diagnostikovanou pervazivní vývojovou poruchu a navštěvují první stupeň základní školy. Výzkumný soubor tvoří celkem šest vybraných matek, jejichž děti dochází do sdružení JAU (rodiče a přátelé dětí s autismem) a souhlasily s použitím získaného materiálu do bakalářské práce.

Matky byly kontaktovány pomocí emailové adresy v období prosince 2013 až ledna 2014. Kontakty byly získány na průběžné praxi pátého semestru mého studia. Rozhovory probíhaly v období leden až březen 2014.

5.2.1 Průběh výzkumu

Rozhovory s matkami se většinou odehrávaly v Auticentru v době, kdy zde jejich děti měly kroužky. V jednom případě se rozhovor odehrával v SPC Štítného, kde také probíhá nácvik sociálních dovedností. V dalším případě se rozhovor realizoval v ZŠ J.Š.Baara, kde matka chlapce dělá zároveň asistentku dvěma dětem s poruchou autistického spektra.

Rozhovory byly vedeny podle předem připravených okruhů otázek. Průběh rozhovoru byl velmi podobný. Úvodní otázky se týkaly osobní anamnézy dítěte. Byl specifikován věk dítěte, diagnóza a základní škola, kterou navštěvuje. První část otázek se týkal osobní anamnézy. Druhá část otázek se týkala konkrétních možností trávení volného času dětí s PAS v organizacích. Pro dokreslení specifčnosti zájmů jsem stanovila doplňující otázky trávení volného času dětí s PAS v domácím prostředí a s rodinou. (viz. Příloha č. 2)

Ještě před rozhovorem byli respondenti seznámeni s tématem bakalářské práce a s účelem, pro který bude rozhovor využit. Respondentům byla řečena přibližná časová náročnost rozhovoru, která se pohybovala v rozmezí mezi dvaceti až padesáti minutami. Rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány pomocí audiozařízení. Respondenti byli ujištěni, že bude zachována anonymita a byli seznámeni se způsobem, jakým bude dále audionahrávka zpracována. Vše bylo opatřeno prohlášením (viz. Příloha č. 3).

6 VÝZKUM

V následující kapitole jsou uvedeny zpracované rozhovory a výsledky získané v rámci kvalitativního výzkumu metodou polostrukturovaných rozhovorů. Výpovědi matek neprošly jazykovou úpravou.

Z důvodu zachování anonymity byly děti označeny vždy počátečním písmenem, na které jejich jméno začíná.

Chlapec P 1

Osobní anamnéza

Chlapci P je osm let, v květnu mu bude již devět let. Měl roční odklad a momentálně navštěvuje druhou třídu běžné základní školy J.Š.Baara, kde je individuálně integrován s pomocí asistenta pedagoga, společně ještě s dalším chlapcem s poruchou autistického spektra. Ve Fakultní nemocnici v Motole mu byl diagnostikován vysokofunkční autismus. Postupem času při návštěvě psychologů i psychiatrů se diagnóza změnila na atypický. Podle inteligenčních testů IQ jsou jeho inteligenční schopnosti v dolním pásmu průměru, ale má silnou poruchu pozornosti. Je medikován. Má mladší sestru, která společně s chlapcem navštěvuje kroužek muzikohrátky v Auticentru.

Podle popisu matky chlapec P 1 není v ničem výjimečný, má ale určitá období, kdy projevuje hluboký zájem o jednu věc. V současné době to jsou stavební stroje, bagry a technika obecně. Má problémy v sociální oblasti, je citově chladnější. Dlouhodobě má problémy s jídlem, s nástupem do mateřské školy se problémy zmírnily.

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?

U nás je problém, že máme nulovou fantazii a představivost, takže co se her týče, tak on si hraje na to, co momentálně vidí. Okruh zájmů: autobusy, bagry, stavební stroje, technika. Odpoledne po škole píšeme úkoly, protože večer je natolik unavený, že není schopný se soustředit. Pokud má hotovo a je ještě čas,

tak je u nás za barákem, kde si na písku zazdívá cihly, roury a podobně. Nebo si motá pásku zákaz vstupu, to je jeho velmi oblíbená hračka a obmotává ji úplně kolem všeho. Nebo se přesuneme na hřiště, ale tam ta hra je v podstatě totožná. Občas si k sobě přibere někoho, kdo je ochoten se podřídít jeho hře. Když by si někdo vymyslel svojí hru, tak on se těžko přizpůsobuje a nebaví ho to, takže má tendenci jakoby to předělat do toho svého. On je hodně direktivní, rád řídí a rád určuje. Předpokládá, že to, co baví jeho, tak bude bavit i ostatní. Neustále, soustavně a opakovaně, což tak není, takže potom hledá další oběti.

Rád hraje na počítači a iPadu, ale zase, má staženou aplikaci, kde jezdí autobusem. Nebo si tam najde stavební stroje a dívá se, jak bagr hloubí díru nebo má hru kde na sebe může stavět kostičky. Pořád je to jakoby určitéj okruh zájmů. Teď se to trošičku rozšířilo, že občas řídí autíčko s Garfieldem. Pořád je to dokola. Nebo si hraje sám, z pokličky a vařečky si vytvoří řadicí páku a volant a řídí autobus, hlásí zastávky, jak jdou za sebou. Je to pořád dokola.

2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný

Jak kdy. Jako u zdravýho, záleží, jak se vyspí, s jakou náladou přijde ze školy. Když má náročněj den ve škole, tak jde s nadávkama už z družiny a prolíná se to do celýho toho dne. Člověk pak už nic nepořídí, ani nabídka nějaké činnosti ho neuspokojí. Když byl menší, tak vždycky říkal: pojď si se mnou hrát, ale on nepotřeboval sparingpartnera ve hře. On potřeboval někoho, kdo tam bude s ním v té místnosti. Byl schopen si hrát sám, ale potřeboval, aby tam někdo seděl. Mohla jsem si číst, mohla jsem uklízet, jenom chtěl, aby s ním byl někdo v místnosti.

3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?

Kroužků nabízí poměrně dost, ale zatím jsme nebyli schopni ho dotlačit k tomu, aby nějaký kroužek navštěvoval. Kroužky pro zdravý děti jsou pro velký počet dětí na jednoho učitele a tam to potom nejde, aby se věnoval jenom jemu a

ostatní nechal být. Časem bychom chtěli něco vyzkoušet, ale momentálně není činnost, která by jeho bavila, a chodil tam dobrovolně.

4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?

Do Auticentra chodí pravidelně na iPad na matematiku a teď chodíme na druhou sérii nácviku sociálních dovedností. I když říká, že se mu sem nechce a že ho to tu otravuje, tak potom odchází s úsměvem na tváři. I přes jeho odpor sem stejně vždycky jde.

5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?

Byli jsme párkrát na Hřišti bez bot, ale nikdy nebyl sám. Byl tam v rámci školy a to tam bys s učitelkou a s asistentkou, takže šel s lidma, který zná. Někam na tábor že bych ho vyslala samotnýho? To vůbec. K babičkám na víkendy chodí, to problém není, i na dovolenou už je naučenej. Zvykáme ho od malinka. Věcem, který nemá rád ho záměrně vystavujeme a on si postupem času zvykne. Říkám tomu sociální otužování.

6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?

Je to takový rozdělený. Někdy vymyslíme činnost, která je vyloženě jemu ušitá na míru. To znamená, že se jdeme podívat někam na stavbu nebo na vlaky. Na něco co ho zajímá a zbytek rodiny se s ním svezí. Pro něj je nejlepší a neideálnější jet se podívat někam na rozestavěnej barák. Dostat ho třeba do zoo nebo na něco co není úplně jeho okruh zájmů je docela problém. Když má jet do prostředí, který ho nebaví a hlavně někam, kde to nezná, tak se dopředu vzpírá, že se mu nikam nechce a vzteká se. Rodina se přizpůsobuje jemu a on se musí přizpůsobit rodině. Takže se to tak nějak snažíme korigovat.

Protože jsou věci, který ho nebaví a nemusí je, tak to rozdělíme, kdy zůstane doma třeba s manžele a staví si lego, lepí si baráčky a já s dcerou jdu někam ven.

7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?

Tohle momentálně neřeším, protože jsem na mateřské. Zatím ten čas mám. Co se týče dojíždění tak vzhledem k tomu, že je nám tady dobře, tak si to vždycky nějak zařídíme.

8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?

Dělá mu potíže hodně lidí a velký hluk. To si myslím, že by stoprocentně nevydržel.

9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?

V každém případě to na něj má kladnej vliv. Setká se i s lidma, který moc nemusí. Svého času tu měl kamaráda, pak z nějakého důvodu se začali nesnášet a nechtěli spolu chodit na nácviky. Přesto oba dva chodili a naučili se jeden druhého respektovat a snášet. Srovnat se s tím, že tam ten druhý prostě taky bude a přes to nejede vlak. To bych řekla, že je v jeho případě docela podstatný, protože v té sociální oblasti je slabší a některé věci mu nedochází. Učí se, že nebude všechno po jeho a že někdy jsou nějaké překážky.

10. V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?

Je tady přátelské prostředí a chodíme sem jako domu. Známe se tady mezi sebou, děti se znají a právě proto, že sem chodíme do známého prostředí tak to není pro ty děcka takový stres. Jdou sem automaticky, vyznají se tady a ví, že je tu nemůže nic překvapit. To je typický pro všechny z nich, jak jde o něco neznámého tak následuje stres. Individuální přístup je to, co on potřebuje. Když bude v malé skupině, tak je to v pohodě. Piktogramy už skoro nepotřebuje,

protože normálně komunikuje, ale když byl menší, tak jsme na komunikační tabuli doma měli rozvrh každého dne krok po kroku.

Chlapec F

Osobní anamnéza

Chlapci F je sedm let. V současné době chodí do speciální mateřské školy v Bazalce, v letošním školním roce již nastoupil do první třídy speciální školy, ale byl vrácen zpět do mateřské školy. Ve třídě jsou čtyři děti, učitel a asistent. Dítěti a rodičům vyhovuje individuální přístup v zařízení. Jeho diagnóza je středněfunkční dětský autismus s přidružením těžké mentální retardace. Má staršího devítiletého bratra, který navštěvuje zookroužek a lekce hry na flétnu. Dochází společně s matkou i do Auticentra.

Vyniká v nápaditém neustále se opakujícím chováním. Neustále chce dělat stejné věci, má rád papírky a jejich šustění, kterých má doma stovky. Třepe s nimi. Všechno zkoumá hmatem. Má rád hudbu, kdy si pouští písničky dokola ve smyčce.

Nerozumí sociálním situacím běžného života. Nedokáže určit co se děje nebo kolik je hodin. Není schopen se orientovat, komunikuje tedy pomocí obrázků. Řeč nepoužívá k navázání kontaktu.

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?

Houpe se při nějaký hudbě, potom dívídička, který pouští furt dokola. Baví ho televize a iPad. Prostě vizuální věci. Někdy nás nechce pustit z pokoje a někdy nás vyhání.

2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?

Naprosto si neumí sám o nic říct, nic určit. Činnosti si nehledá. Fakt jenom ta televize, kdy si vezme ovladač, nebo řve „apni, apni“ jako zapni. Jiný činnosti mu ale připravujem, jako ten iPad, protože víme, že u něho vydrží. Sám si zapne/vypne DVD, vysouvá a zasouvá si to cédéčko.

3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?

Ne, vůbec. Oni jsou v rámci školy. Odpoledne mají odpočinek. Děti chodí hrozně brzo domu, už kolem druhý hodiny. Během školy mají terapeutické lekce.

Chodí do družiny, tam si hraje sám ale zase, furt žmoulá papírky. Neví jak navázat kontakt. Umí to jenom se mnou. Důvěřuje mi v tom, že ví, že mu rozumím.

4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?

V Auticentru chodí na muzikoterapii, na Montessori a strukturovaný učení.

5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?

Byl na Táboře od Aply Střední Čechy, kde se učili jíst. Měli jídelní trénink, kde je učili jíst i jídla který nemají rádi.

6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?

Společně chodíme na plovárnu, ale furt je to o tom, že ten jeden rodič je s tím autistou mimo. Není to rodinný, vůbec.

Sourozence hodně dělíme. S druhým synem třeba jedu na kolo, na tenis, do kina. Syn s autismem zůstává doma většinou u televize.

Jezdíme ale na hory. Zaháknu si ho na kšíry a jezdím s ním. Je to ale stres. Co se mu nebude líbit, z čeho bude mít hysterák. Dopředu musíte předvídat, hlídat čas kvůli jídlu. Loni jsme byli prvně u moře. Bylo nás pět rodin s autistama. Měli jsme dům přímo u moře, protože syn nesnáší přesuny.

7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?

Já pracuji dlouho, manžel se o syna stará víc. Já na to nemám čas, přijdu domu v pět nebo jsem často i mimo Budějovice. Jinak je s asistentkou, s kterou je v Auticentru v pátek úplně sám.

8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?

Největší problém u něj je hypersenzivita sluchu. Má extrémní citlivost na zvukové frekvence. Vadí mu auta, mrazáky, tekoucí voda, někdy nesnáší i lidský hlasy. Hypersenzivita sluchu nás ničí.

9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?

Je dobrý, že neusazuje doma jenom u té televize a že fakt prostě někam chodí. Když se ty děti nechaj doma tak úplně odvyknou jakémukoliv kontaktu s tím okolím. Pokrok je v tom že vydrží sám na muzikoterapii, úplně se odpoutal. Kdyby tady byl větší klid, tak tady může být mnohem delší časovej úsek sám. Je to o tom klidu. Pokrok je to ale obrovskej. Má kam jít, potká tu děti, se kterýma chodil do školy. Vydrží sám beze mě.

10. V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?

Jsou tu vyčleněny dny, kdy jsou tu děti se stejnou diagnózou. Výhodu vidím hlavně v tom, že tady jde dělat individuální terapie. Zároveň je velká výhoda kuchyň, kdy oni si tu samy jdou připravit svačinu, napustí si vodu. Není to jako sociální zařízení, kde vám všechno strčí pod nos. Oni se tu samy musí obsloužit. Je to rodinný. Jinak my komunikujeme kreslenýma obrázkama, to nám tu hodně pomáhá. Máme tu kompletní strukturovaný úkoly.

Chlapec K

Osobní anamnéza

K. je osm let a chodí do druhé třídy běžné základní školy J.Š.Baara, kde má pani asistentku. Má diagnostikovaný Aspergerův syndrom, je velice inteligentní. Vyrůstá jako jedináček, protože má už dvě dospělé sestry, s kterými se ale stýká a má s nimi dobrý vztah.

Vyniká v matematice a má určitá období, kdy se o něco zajímá do hloubky. Momentálně je to cestování v čase. Je velmi citově založený a fixovaný na matku. Všechno hodně prožívá a snadno se rozbrečí. Má problémy s jídlem. Jí jen jídla od matky, které zná. Velký problém mu dělá orientace v čase a prostoru. Není schopen se zorientovat ani na místech, která zná a byla mu předtím ukázána.

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?

Čte, má jednu knížku na odpoledne, čteme před spaním a ráno když vstává, má zas jinou knížku. Takže čtení je u něj na prvním místě. Když si nechte tak si pustí divídičko, nebo si pustí televizi, počítač. Má rád taky tablet.

2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?

Sám si vybere na co má zrovna náladu nebo chuť dělat. On si většinou zaleze do pokojíčku a dělá si tam svoje nebo přijde, že se nudí, abych si šla zahrát dámu, karty nebo člověče. Kamarády vůbec nepotřebuje, doma má svůj prostor a tam nechce nikoho.

3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?

Určitě nabízí, ale my nechodíme.

4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?

Každou středu v SPC chodíme na sociální výchovu a v Auticentru na Feursteina a iPady.

5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?

Ne, nikdy o nic takovýho nestál.

6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?

Většinou jsme se synem sami dva. Když má manžel volno tak vyrazíme na výlet na Klet' nebo jinam, když je teplo, když je hezky. Nebo k nám přijde babička nebo my jedeme k babičce. Sestra si ho občas vezme v sobotu ráno, jedou někam na výlet do zologický, večer ho vrátí a ta sestra co bydlí nedaleko, si ho bere na pár dní. Tam si dokonce i hraje před barákem s dětma.

7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?

My jsme se sem vlastně kvůli tomu přistěhovali z Lomnice nad Lužnicí do Budějovic. Já jsem doma, mám částečný invalidní důchod, takže ho dovážím. Věřim, že by byl spokojenej i na dalších kroužkách, ale momentálně si to nemůžeme dovolit.

8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?

Myslím si, že ne.

9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?

Myslím si, že se začíná otvírat, naučil se, že všichni, co jsou tady, sem svým způsobem patří a už se nebojí požádat třeba někoho jinýho než mě o pití.

10. V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?

Je to tady takový rodinný. Jsou ty lidi, který s těma dětma umí jednat. Cítí se tady s těma dětma, který jsou na tom stejně jako on, líp než ve škole.

Chlapec H

Osobní anamnéza

H. bude v květnu deset let, chodí na základní školu Dukelská do třetí třídy a má asistenta. Jeho diagnóza je Aspergerův syndrom, další přidruženou poruchu nemá. Má mladšího sourozence, kterému je čtrnáct měsíců, který zatím žádný kroužek nenavštěvuje.

Vyniká v učení, je chytrý. Sám si dělá úkoly a píše si čtenářský deník. Slabá je u H. sociální stránka, sebeobsluha a hygienické návyky. Dělá mu problém oblékání, mytí, čištění zubů. Má problémy s koordinací pohybů, hýbe se rád, ale je nemotorný. Má problémy s jídlem, má naučená jídla co jí, ale pouze od matky. Poslední dobou je poměrně vzteklý.

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?

Nejčastěji u počítače nebo luští, čte, někdy hraje hry nebo chodí ven. Rád se druží, kdykoliv máme jít s někým ven tak to se těší. Je schopnej si hrát sám ale ve společnosti je hodně rád. Pak má samozřejmě taková období, kdy počítač není úplně hlavní, teď strašně luští osmisměrky.

2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?

Často mu musím činnosti nabízet, jinak by seděl celý den u toho počítače. Nabídnu mu, že si třeba půjdem něco zahrát nebo jdeme ven, sejdem se s někým, ale musím to organizovat já. Je schopný se sám zabavit ale jenom u toho počítače

3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?

Nabízí, zkoušeli jsme šachy, ale chodil půl roku a pak jsme to vzdali. Fakt ho to nebavilo. Byl otrávenej, že tam musí jít, byl unavenej. Příští rok bysme chtěli chodit do skauta.

4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?

Chodí na dvě odpoledne do družiny, protože nechodí na obědy. Loni navštěvoval Auticentrum, chodil tam na iPady a nácvik sociálních dovedností a teď chodíme sem do SPC, kde má taky nácvik sociálních dovedností.

5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?

Běhal za třídu, když měli sportovní odpoledne a teď má dokonce moderovat školní akademii. Líbí se jim, že je vtipnej a nestydí se.

6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?

Chystáme se v létě na dovolenou. Dřív jsme jezdili, ale bylo to peklo. Nechtěl spát jinde než doma, ale teď to naopak vyhledává, protože už se naučil, že to je zábava. Jezdíme na prodloužené víkendy.

7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?

U nás je to hodně o dojíždění. S malým dítětem je to těžký.

8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?

Nemá rád výtvarný věci, to nesnáší od malička. Neraď se patlá. Nesnáší hudebku, opera pro něj vrchol hnusu. Obecně hluky nemá rád.

9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?

Je rád s dětma, to mu vyhovuje. Naučil se nacvičit různé situace, jak si třeba koupit nějakou věc.

Chlapec V

Osobní anamnéza

V. je deset let, chodí do čtvrté třídy s asistentem pedagoga na běžnou církevní základní školu Rudolfovská. Diagnostikovaný má Aspergerův syndrom, žádné další přidružené postižení nemá. Vyniká ve znalostech encyklopedického typu, snadno se učí data a fakta. Jeho slabá stránka je pohybová koordinace. Je spíše nemotorný a nepraktický.

Má mladší sestru, které jsou tři a půl roku. Navštěvuje s bratrem Auticentrum, kde chodí na muzikoterapii a v mateřské škole chodí na zdravotní cvičení

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?

Když má hotový úkoly tak ho nejvíc tráví na počítači. Nebo sahá po knížkách, kreslí si mapy. Čas tráví hodně sám.

2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?

Musím mu nabízet činnosti, třeba mu řeknu, ať jde na půl hodiny ven s koloběžkou, tak on jde. Vráť se za tu půlhodinu.

3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?

Nabízí, ale všechny kroužky krom těch v Auticentru, ho přestaly bavit. Chodil do hudební školy na flétnu, ale neměl trpělivost na cvičení. Potom jsme ho dali na kytaru, ale zase nechtěl cvičit. Ve škole chodil na kroužek počítačů, ale ten

pak zrušili. Pak chodil na pohybový hry do školy, ale tam se necítil dobře, tak to vzdal. Chodil na němčinu, to taky vzdal. Neměl trpělivost.

4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?

Navštěvuje, ale všechny v Auticentru. Tam chodí na Feursteinovu metodu, na nácviky sociálních dovedností a ještě tam máme sezení s panem psychologem.

5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?

Na tábory jezdí od sdružení Hafík o.s. kde má asistenta. Ten tábor je smíchaný ze zdravých a postižených dětí. Byl i na pobytu s Aplou Praha.

6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?

Děláme všechno jako všichni, akorát si věci musíme naplánovat. Nesmí se stát, že někam přijedeme a je tam zavřeno. Jezdíme na výlety po památkách, městech po hradech. Takový věci ho zajímají. Má rád vlak, takže jezdíme i vlakem.

Na dovolenou není problém, ale musí všechno vědět dopředu.

7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?

Kvůli tomu jsem začala dělat tuhle práci (asistent pedagoga), abych měla ranní směnu a mohla tohle dělat. Dělán do dvou a mám čas na to, trávit ten volný čas s dětmi.

8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?

Vadí mu bejt špinavej, nemá trpělivost u výtvarky. Nesnese sporty a nemá rád prohry.

9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?

Vytvořila se tam skupinka dětí s Aspergerovým syndromem, který se berou jako parta.

10. V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?

Dětem se hrozně líbí, že mají svůj prostor, svoje místo. Teď tam V. pořádal svoji narozeninovou oslavu pro spolužáky, tak je strašně pyšnej, že je to jeho centrum, kam chodí. Má tam pocit bezpečí. Má tam tu partu, on jiný kamarády jinak nemá.

Chlapec P 2

Osobní anamnéza

P. bude v dubnu deset let, chodí do čtvrté třídy speciální školy v Dlouhé. Oficiálně je vzděláván podle učiva druhé třídy základní školy speciální. Ve třídě je osm dětí, jedna učitelka a jeden asistent. Má diagnostikován dětský vysokofunkční autismus a má přidruženou středně těžkou mentální retardaci.

Velice ho baví počítače a technické věci, v kterých taky vyniká. Internet, počítač, iPad, televize. Velký problém má s jídlem. Momentálně pozře jen mixované potraviny, tvaroh a suché pečivo. Je fixován na matku a částečně i na sestru, která je o deset let starší a momentálně studuje na vysoké škole v Brně.

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?

Když přijde domu a má volno tak jde na počítač nebo iPad. Od malička miluje autíčka a vypracoval se k cílené hře, kdy venku simuluje dopravní hřiště. Činnosti střídá. Má v televizi svůj oblíbený kanál, který neustále jede dokola.

2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?

Doma se dovede zabavit sám. Dřív vyžadoval přítomnost dospělého, ale to jsme odbourali. Pořídili jsme kočíčku.

3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?

Mm, nevím o tom. Jenom chodí dvakrát týdně do družiny.

4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?

Ne, jen do Auticentra chodí na Feursteina a na sociální dovednosti.

5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?

Jezdí pravidelně se školou na pobyty na týden na Bukovou. Má problémy s odjezdy, vadí mu jezdit do cizího prostředí. A taky je tam problém s tím jídlem.

Chodíme na Hřiště bez bot, do Hopsária. Hromadný velký akce nevyhledáváme. Jdem se třeba na chvíli podívat, ale nemá rád hluk tak to okouknem, projdem a za půl hodiny jdeme domu. Je z toho nesvůj.

6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?

Loni jsme prvně jeli na dovolenou do Chorvatska. Dřív jsme to praktikovali jednodenníma výletama, na noc jsme museli domu i o dovolené. Jinak jezdíme ještě na Bukovou, s lidma co se známe.

7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?

Musím říct, že to tak nějak jde skloubit. Poznali jsme se tu s vícero rodičema a navzájem si tu vycházíme vstříc. Svážíme si sem děti. Jinak mám práci taky za rohem, takže pro mne není problém sednout do auta a převézt ho.

8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?

Nemá rád pastelínu a patlavý věci.

9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?

Má spoustu kamarádů, který dřív neměl. V tomhle je největší posun.

10. V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?

Do běžnýho kroužku bych ho nedala, to ani nejde. Dobře tu snáší kolektiv dětí a jejich zdravých sourozenců, protože všichni ví, o co jde.

7 VÝSLEDKY A DISKUZE

V této kapitole jsou analyzovány výsledky rozhovorů, které korespondují s výzkumnými otázkami. Vše je vyhodnoceno v přehledných tabulkách.

Na výzkumnou otázku číslo jedna (**Jaké možnosti výběru trávení volného času mají vybrané děti s PAS v Českých Budějovicích?**) odpovídají otázky č. 2, 3, 4, 5 z rozhovorů, které jsou zpracovány v Tabulce č. 1.

K výzkumné otázce číslo dvě (**Co dětem s PAS znemožňuje účastnit se běžných volnočasových aktivit?**) se vztahují otázky číslo 1, 6, 7, 8, 9, 10, které byly položeny vybraným matkám v rámci polostrukturovaného rozhovoru. Otázky jsou zpracované v Tabulce č. 2.

Tabulka č. 1

	Chlapec P 1	Chlapec F	Chlapec K	Chlapec H	Chlapec V	Chlapec P 2
Základní škola	ZŠ Baarova	ZŠ speciální Bazalka	ZŠ Baarova	ZŠ Dukelská	ZŠ Rudolfovská	ZŠ speciální Dlouhá
Je VČ ne/organizovaný	Neorganizovaný	Neorganizovaný	Neorganizovaný	Čas organizuje matka	Čas organizuje matka	Neorganizovaný
Nabízí ZŠ kroužky?	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NEVÍM
Kroužky, které navštěvuje	iPad, Nácvik sociálních dovedností JAU	Muzikoterapie, Montessori, strukturované učení JAU	Nácvik sociálních dovedností SPC, Feursteinova metoda, iPady JAU	Nácvik sociálních dovedností SPC	Nácvik sociálních dovedností, Feursteinova metoda JAU	Nácvik sociálních dovedností, Feursteinova metoda JAU
Účast na mimoškolních akcích?	Hřiště bez bot	Tábor Apla Střední Čechy	Nestojí o to	Sportovní odpoledne v ZŠ, školní akademie	Tábor Hafík o.s., tábor Apla Praha	Školní pobyty Buková, Hopsárium, Hřiště bez bot

Otázka číslo dvě: **Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?**

Odpověděly čtyři matky, že čas jejich dětí je spíše neorganizovaný. U chlapce H a V se volný čas snaží organizovat matka - *třeba mu řeknu, ať jde na půl hodiny ven s koloběžkou, tak on jde. Vráť se za tu půlhodinu*, říká matka **chlapce V**.

Podobně je to u **chlapce H**. - *často mu musím činnosti nabízet, jinak by seděl celý den u toho počítače*.

Chlapci **P 1**, **K a P 2** si jsou schopni sami volit činnosti, co je baví. Herního partnera ke své hře nepotřebují. *Dřív vyžadoval přítomnost dospělýho, ale to jsme odbourali. Pořádili jsme kočičku*, říká matka chlapce P 2.

U **chlapce F** jsou zájmy velmi jednostranné, což je dáno hloubkou jeho postižení. *Naprostu si neumí sám o nic říct, nic určit. Činnosti si nehledá. Fakt jenom ta televize, kdy si vezme ovladač, nebo řve „apni, apni“ jako zapni*. Další činnosti jako je iPad mu rodiče připravují.

Vyjma jednoho chlapce oslovení respondenti ke své hře nepotřebují herního partnera a ani ji nijak nepotřebují organizovat. Z toho plyne jejich určitá uzavřenost ve svém světě, do kterého nechtějí pouštět ostatní lidi.

Potvrzuje to i Kateřina Thorová (2006), která píše, že většina dětí má problém s kontaktem s vrstevníky. Oproti vrstevníkům čas tráví mnohem víc o samotě, kde se zabaví svými aktivitami, které jim vyhovují.

Otázka číslo tři: **Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?**

Všechny matky krom jedné jsou si vědomy toho, jaké kroužky škola do které jejich dítě chodí, nabízí. **Chlapec P 1** jiný kroužek než v Auticentru nikdy nenavštěvoval. *Vadilo by mu příliš mnoho dětí na jednoho učitele. Zatím jsme nebyli schopni ho dotlačit k tomu, aby nějaký kroužek navštěvoval, momentálně není činnost, která by jeho bavila, a chodil tam dobrovolně*.

Chlapec F chodí do ZŠ speciální, která má odpoledne pouze školní družinu, kam chodí. Kroužky jako takové nemá, ale během školy mají terapeutické lekce.

U **chlapce K** není problém s tím, že by to nezvládl, ale se stravováním ve školní jídelně. *Nesní nic, co je od někoho jinýho, doma máme naučených svých pár jídel a ty pořád opakuju.*

Chlapec H chodil na kroužek šach, ale přestaly ho bavit. *Fakt ho to nebavilo. Byl otrávenej, že tam musí jít, byl unavenej.* Výhledově by ale chtěl zkusit chodit do skautského oddílu.

Chlapec V zkoušel mnoho kroužků, ale u ničeho nevydržel, neměl trpělivost. Hrál na flétnu, kytaru, kroužek počítačů a pohybových her. *Všechny kroužky krom těch v Auticentru, ho přestaly bavit.*

Matka chlapce P 2 o zájmových kroužcích v rámci školy neví, **chlapec P 2** chodí jen dvakrát týdně do družiny.

Otázka číslo čtyři: **Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?**

Chlapec P1 dochází na hrátky s iPadem a na sociální dovednosti.

Chlapec F na muzikoterapii, Montessori a strukturované učení. *Vydrží tu beze mě a to je velký pokrok.*

Chlapec K chodí na Feursteinovu metodu a iPady, *chtěl chodit i na výtvarku, ale nebylo už místo. Tak příští rok.*

*Letos chodíme jen na sociální dovednosti, kvůli dojíždění, říká matka **chlapce H.***

Chlapec V chodí na sociální dovednosti a Feursteinovu metodu, *ještě tam máme sezení s panem psychologem, říká matka.*

Chlapec P 2 také chodí na sociální dovednosti a Feursteinovu metodu.

Oslovené matky vypověděly, že momentálně mimo školní družiny nenavštěvuje ani jeden potomek volnočasové aktivity nebo kroužky pro běžný vzdělávací proud.

Ve dvou případech chlapci navštěvovali kroužek při škole a DDM, ale objevil se zde problém s neodborným jednáním lektorů. Nedokázali řešit situace, které nastávaly. Vedlo to k demotivaci dítěte a neochoty spolupracovat. V druhém případě byla docházka do kroužku omezena velkou unavitelností dítěte a schopností se soustředit. Z výpovědí matek a uvedených důvodů je také patrné, že deficity v sociální oblasti jsou značné. Domnívám se, že socializace dětí s autismem je prospěšná a děti se učí generalizovat, tudíž je dobré navštěvovat jakýkoliv kroužek.

Literatura říká, že jestliže má dítě být součástí společnosti, znamená to pro něj hodně se učit. S přípravou a trpělivostí může v běžném životě využít situace, které se naučilo doma. Děti, které jsou začleněny do vrstevnické skupiny, mají daleko víc příležitostí než ostatní, kteří volný čas tráví doma. (Richman, 2006)

Otázka číslo pět: **Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcí pořádaných různými organizacemi?**

Chlapec P 1 *Byl v rámci školy na Hřišti bez bot, ale to tam bys s učitelkou a s asistentkou, takže šel s lidma, který zná. Jezdí i k babičkám a je naučený na dovolenou, na tábor mezi cizí lidmi by ale nejel.*

Chlapec F *byl loni poprvé na dovolené u moře, jinak byl na Táboře od Aply Střední Čechy, kde se učili jíst. Měli jídelní trénink, kde je učili jíst i jídla který nemají rádi.*

Chlapec K *nikdy o podobnou akci nebo pobyt neprojevil zájem.*

Chlapec H *se realizuje v rámci nárazových volnočasových aktivit ve škole, absolvoval sportovní odpoledne a teď má dokonce moderovat školní akademii. Líbí se jim, že je vtipnej a nestydí se.*

Chlapec V. *jezdí pravidelně na tábory se sdružením Hafík o.s. kde má svoji asistentku, byl i na pobytu od Aply Praha, ale tam se mu moc nelíbilo.*

Chlapec P 2 jezdí na vícedenní pobyty se školou. *Má problémy s odjezdy, vadí mu jezdit do cizího prostředí. A taky je tam problém s jídlem.* Mimo to chodí na Hřiště bez bot a na větší akce pro děti chodí spíše jako pozorovatel. *Nemá rád hluk tak akci okouknem, projdem a za půl hodiny jdeme domu. Je z toho nesvůj.*

Všichni chlapci vyjma jednoho, který o to neprojevil zájem, se zúčastnili nárazových akcí. Museli však jít se známými lidmi, nebo na místa, kde už to znají. Neradi se přizpůsobují novému prostředí a situacím. Další omezení je hluk a mnoho lidí.

Tabulka č. 2

	Chlapec P 1	Chlapec F	Chlapec K	Chlapec H	Chlapec V	Chlapec P 2
Jak nejčastěji tráví volný čas?	Stavebnictví, technika, auta	Houpání při hudbě, TV, DVD	Četba, DVD, PC, tablet	Osmisměrky, PC, četba	PC, kresba map	PC, iPad, TV, autíčka
Jak trávíte čas společně s rodinou?	Dělení sourozenců, přizpůsobení se jednostranným zájmům	Dělení sourozenců, televize	Výlety, návštěvy u babičky, hra před domem	Výlety	Cestování – přizpůsobení jednostranným zájmům – památky, města, hrady	Jednodenní výlety, poprvé dovolená v Chorvatsku

Pokračování tabulky č. 2

Objektivní důvody, které znemožňují trávit VČ	Žádné	Dlouhá pracovní doba matky	Finanční situace	Dojíždění	Již ne – změna zaměstnání matky	Ne, výpomoc dalších rodin dětí s PAS
Omezení dítěte při výběru kroužku	Hlučné prostředí, přítomnost mnoha lidí	Hypersenzitivní sluch	Bez omezení	Patlavé činnosti, hudba, hluky	Špinavé ruce, Prohry v soutěžích	Výtvarné činnosti – špinavé ruce
Má VČ ve skupině pozitivní vliv na dítě?	ANO Respektování druhých	ANO Kontakt s lidmi	ANO Je rád s dětmi	ANO Našel si kamarády	ANO Je rád s dětmi	ANO Našel si kamarády
Výhody JAU oproti běžným kroužkům	Přátelské prostředí	Individuální přístup, struktura prostředí	Větší otevřenost k ostatním	Kontakt s vrstevníky	Cítí se zde bezpečně, našel si kamarády	Dobré vztahy mezi dětmi

Otázka číslo jedna: **Jak nejčastěji vaše dítě tráví volný čas?**

Matka **chlapce P 1** odpověděla, že největší problém je nulová fantazie a představivost. Tím pádem má i omezený okruh zájmů ve stavebnictví, technice a hře s autama. Ve hře je direktivní a chce, aby všechno bylo podle něho, *má pocit, že to, co baví jeho, musí bavit i ostatní.*

Chlapec F je hypersenzitivní, je tedy velmi citlivý na zvuky a ruchy. *Nejradši se houpe při hudbě a třepe si ručičkami,* jinak má velmi stereotypní zájmy, umí přepínat televizní kanály a jeho nejoblíbenější zábava je vysouvání a zasouvání DVD do přehrávače.

Úzce specifikované zájmy má i **chlapec H**, kterého momentálně nejvíce baví luštění osmisměrek a křížovek, *jinak by ale seděl furt u počítače* a občas si čte.

V. svůj volný čas tráví u počítače nebo si kreslí mapy. Technicky orientovaný je **chlapec P 2**, kdy matka uvádí, že nejraději hraje na PC, iPadu nebo *pouští v televizi kanál, který jede celý den ve smyčce.* Dalším jeho zájmem jsou auta.

Jako nejčastější trávení volného času dítěte s PAS čtyři matky uvedly hry na počítači, a iPadu. Z výsledku vyplývá, že děti s autismem mají své vyhraněné zájmy a aktivity, které jsou pro jejich věk poměrně neobvyklé. Mají rády technické a vědecké oblasti. Myslím si, že jednostrannost zájmů je dána nízkou kreativitou a tvořivostí, která se promítá i do hry.

V roce 2001 byl proveden výzkum, který se zabýval specifickými zájmy lidí s autismem. Mezi nejčastější oblasti, kterými se zabývají, mimo jiné patří i počítače, astronomie, zeměpis a elektrotechnika. (Vosmik, Bělohávková, 2010)

Otázka číslo šest: **Jak tráví vaše dítě volný čas společně s rodinou?**

Rodina chlapce P 1 volný čas spíše přizpůsobuje, *nejlepší výlet je jít se podívat na rozestavěněj barák*. Neraď chodí tam, kde to nezná. Jeho nejistota se projevuje vztekem a vzpíráním se. V tomto případě raději sourozence dělí a chlapec zůstává doma s otcem a staví si lego nebo lepší baráčky.

S chlapcem F společné rodinné výlety nejdou uskutečnit, pokud někam vyrazí *je to permanentní stres kdy chytne hysterák, musíme hlídat čas na jídlo a předvídat co by se mohlo stát*. Sourozence také spíše dělí a F. volí klidnější činnosti doma, kde je zvyklý.

Chlapec K. je naučený jezdit na jednodenní výlety se sestrou, *ta si ho ráno vyzvedne, pak jedou na Klet' nebo do zoo a večer se zase vrátí. Taky jezdí k babičce, tam je zvyklej a vydrží tam i přes noc*.

Chlapec H dříve bral dovolenou jako utrpení, nechtěl spát jinde než doma, ale teď už zjistil, že je to pro něj výhodný a výlety doslova vyhledává. Je rád ve společnosti a rád se druží.

Rodina chlapce **V.** dělá všechno jako každá jiná rodina, jen musí všechno dopředu naplánovat. *Nesmí se stát, že někam přijedeme a ono je tam třeba zavřeno*. Na dovolenou sebou balí jídlo, co chlapec jí a pokud všechno ví dopředu, je to bez problému.

Chlapec P 2 byl v loňském roce poprvé na dovolené u moře. Dříve ale jezdili na jednodenní výlety a *na noc musel spát doma*, říká matka.

Přesuny, pobyt v cizím prostředí i cestování může být pro děti velmi stresová situace, která vede k nepřiměřenému chování, kdy dítě projevuje svou nejistotu. Proto si myslím, že ke zmírnění stresové situace a lepší přizpůsobení se novému a neznámému, je dobré děti na situaci předem připravit. Činnost naplánovat a situace se pro ně pak stane mnohem přehlednější, protože budou vědět, co je čeká. Z výzkumu matek plyne, že nové situace se dají nacvičit (pobyt u babičky, dovolená).

Shira Richman (2006) ve své knize uvádí, že nejlepší je pro dítě připravit časový plán, díky kterému novou situaci zvládnou lépe. Na situaci budou připraveni, činnosti budou předvídatelné a dítě pak bude klidnější. Jedna z možností je sestavit denní rozvrh, kde půjdou činnosti postupně tak, jak jsou společně s dítětem naplánované.

Otázka číslo sedm: **Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?**

Matka **chlapce P 1** ale uvádí - *je nám tu dobře a tak si to vždycky nějak zařídíme.* Momentálně je na mateřské dovolené a nevádí jí ani dojíždět.

Chlapce F doprovází do centra spíše otec, v některé dny jeho asistentka, kvůli náročnosti zaměstnání matky. *Spíš se stará manžel, já jezdím i na služební cesty a tak se stane, že nebývám doma.*

Rodina chlapce K. se při jeho diagnostikování přestěhovala do Českých Budějovic, aby nemuseli nikam dojíždět. Jako problém matka uvádí peníze - *momentálně nás trochu tíží finanční situace, další kroužky si teď nemůžeme dovolit.*

Matka chlapce H, vidí problém v dojíždění. Má ještě mladšího sourozence. *Cestovat s prckem furt tam a zpátky je hrozně náročný,* říká matka.

Aby mohl **chlapec V** navštěvovat volnočasové aktivity, matka si našla jiné zaměstnání, kdy má po skončení školní výuky čas věnovat se dětem.

Své objektivní důvody má každá rodina dítěte s poruchou autistického spektra vyjma první.

Otázka číslo osm: **Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?**

Chlapec P 1 nesnese, hodně lidí, ruch a šum, *je pak celý nesvůj, to by fakt nedal.* Stejně tak **chlapec F**, který je extrémně citlivý na zvuky. *Vadí mu auta, mrazáky, tekoucí voda, někdy nesnáší i lidský hlasy. Hypersenzivita sluchu nás ničí.*

Chlapec K. žádná omezení, která by ho znevýhodňovali, nemá.

Chlapec H nemá rád výtvarnou činnost a patlání. Také nesnáší hudobku, *opera je pro něj vrchol hnusu.*

Chlapci V. chybí trpělivost a nemá rád špínu na rukou. *Nesnese sporty a nemá rád prohry.*

Matka **chlapce P 2** uvádí, že nesnáší plastelínu a patlavé věci, co mu znečistí ruce. Tři chlapci ze šesti nemají rádi špinavé ruce, dvěma chlapcům vadí hluky a rušné prostředí.

Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že omezení při výběru volnočasových aktivit jsou různorodé. Charakteristická je mimo jiné neschopnost zapojit se do hry, což potvrzuje i Miroslava Jelínková (2000). Selhávají i v situacích strukturovaných, jako jsou společenské hry nebo kolektivní sporty. Nevládají pravidla, která jsou jasně a přesně daná.

Dalším nepřímým znakem autismu, který se promítá do volnočasových aktivit i života je extrémní přecitlivělost nebo naopak malá citlivost na smyslové podněty. Chlapec F trpí hypersenzivitou sluchu. K. Thorová (2006) hypersenzivitu nazývá jako nespecifický variabilní rys autismu. Přecitlivělost na zvukové podněty se projevuje nepřiměřenou reakcí ve formě strachu ze zvuků, které nikomu běžně nevadí (auta, rádio, pračka). Potvrzuje tím výpověď matky chlapce F.

Mnoho dětí s autismem nesnáší hlasy více lidí nebo šum ve větších prostorech, zní jim to jako rozladěné rádio. Thorová, 2006 potvrzuje výsledek výpovědi matky chlapce P 1.

Otázka číslo devět: **Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?**

Matka **chlapce P 1** uvádí další pozitivum a to, že se chlapec naučí respektovat druhé ve skupině a dělat kompromisy. *Používáme takzvané sociální otužování.*

Chlapec H. se díky docházení do kroužku sociálních dovedností naučil jednat v různých situacích běžného života, což je velké pozitivum.

Všechny dotázané matky odpověděly jednoznačně ano. Za největší pozitivum shodně považují sociální kontakt a nalezení nových kamarádů, které jejich děti dosud neměly.

Výsledky této otázky ukazují, že děti s autismem o sociální kontakt s vrstevníky mají zájem. Domnívám se, že pouze neumí zvolit vhodnou formu kontaktování partnera nebo kamaráda. Výsedeček se shoduje i s literaturou K. Thorové (2006) – za zdánlivou odtážitostí a netečností se skrývá nejistota a neschopnost dítěte navázat kontakt.

Otázka číslo deset: **V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?**

Chlapec P 1 *Chodíme sem jako domů. Známe se tady mezi sebou, děti se znají a právě proto, že sem chodíme do známého prostředí tak to není pro ty děti takový stres,* říká matka.

Za další výhodu považují matky **chlapců F a P 2** to, že tu nikomu nemusí nic vysvětlovat, když jsou tu děti s podobnou diagnózou. Vyhovuje jim domácí prostředí a díky dobrému kolektivu dětí s autismem i jejich sourozenců se tu cítí dobře.

Chlapci F velmi pomáhá struktura prostředí a individuální přístup při lekcích.

Chlapec K Matka uvádí, že díky rodinnému prostředí se začal více otevírat a nebát se neznámých lidí - *už se nebojí požádat třeba někoho jiného než mě o pití.*

Všechny matky se shodly na tom, že jim i jejich dětem vyhovuje přátelské prostředí.

ZÁVĚR

Pokud dítě trpí poruchou autistického spektra, postižení prostupuje celou osobností, je nevyléčitelné a je na celý život. Tato bakalářská práce poskytuje pohled do běžného života rodin s dítětem s poruchou autistického spektra z hlediska možností trávení volného času. Děti nejsou na první pohled stigmatizované a zřejmě i díky tomu je někdo může považovat za nevychované, drzé nebo rozmazlené. Každé dítě, ať je zdravé nebo s postižením, si zaslouží stejnou míru pozornosti. Dítě s postižením je jiné a tedy i přístup k němu by měl být specifický. Je nutno dbát na individualitu a strukturu. Všechny děti by měly mít příležitost trávit svůj volný čas ve skupině vrstevníků a měly by mít možnost výběru volnočasových aktivit.

. Tato bakalářská práce poskytuje pohled do běžného života rodin s dítětem s poruchou autistického spektra z hlediska možností trávení volného času.

Cílem práce bylo zjistit skutečné možnosti trávení volného času dětí s poruchou autistického spektra ve městě České Budějovice. Z výsledků šetření vychází skutečnost, že v Českých Budějovicích je pouze jedno speciální zařízení, které je určeno přímo pro děti s autismem. Potvrzuje fakt, že děti mají možnost trávit svůj volný čas ve skupině.

Dílčím cílem bylo zjistit specifika a limitující faktory, které vyplývají z jejich postižení. Výzkum realizovaný s vybranými matkami dětí s poruchou autistického spektra odhaluje skutečné problémy, které vyvstávají při hledání vhodných volnočasových aktivit pro dítě. Jejich omezení je dáno především specifickými zájmy dětí, které jsou ovlivněny nedostatečnou představitostí, problémů v komunikaci a navazování vztahů s vrstevníky. Tyto deficity dětem mnohdy znemožňují navštěvovat běžné kroužky ve škole nebo ve volnočasových centrech. Auticentrum dětem nabízí strukturu času, prostoru, známé prostředí, stálost, jistotu a předvídatost.

Domnívám se, že volnočasových aktivit a kroužků je na současný počet dětí nedostatek, ale pozitivní je, že se rodiny dětí s autismem mají minimálně kam obrátit pro odbornou pomoc. Práce by mohla sloužit jako inspirace pro ostatní organizace z hlediska organizování volného času pro děti s autismem.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografie

ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Břejlová. Praha: Portál, 2005, 203 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8979-8.

BAZALOVÁ, Barbora. *Poruchy autistického spektra: teorie, výzkum, zahraniční zkušenosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 247 s. ISBN 978-80-210-5781-4.

DE CLERCQ, Hilde. *Mami, je to člověk, nebo zvíře?: myšlení dítěte s autismem*. [z holandského originálu přeložila Miroslava JELÍNKOVÁ]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 102 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-807-3672-355.

GILLBERG, Christopher a Theo PEETERS. [z anglického originálu přeložila Miroslava JELÍNKOVÁ]. *Autismus - zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 122 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8201-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-717-8927-5.

HRDLÍČKA, Michal, KOMÁREK, Vladimír (eds.). *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 206 s. ISBN 80-7178-813-9.

JANNIK Beyer a Lone GAMMELTOFT [z anglického originálu přeložila Miroslava JELÍNKOVÁ]. *Autismus a hra: příprava herních aktivit pro děti s autismem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 98 s. ISBN 80-736-7157-3.

JELÍNKOVÁ, M., NETUŠIL, R. *Autismus V. – Hra a hračka v životě dítěte s autismem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2001. 36s.

JELÍNKOVÁ, M. *Autismus III. – Problémy s představivostí u dětí s autismem*. Praha: Institut pedagogicko – psychologického poradenství ČR, 2000. 14s.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PEETERS, Theo. *Autismus: od teorie k výchovně-vzdělávací intervenci*. 1. české vyd. Praha: Scientia, 1998, 169 s. ISBN 80-718-3114-X.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2.vyd. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

PREIBMANN, Christine. *Život s Aspergerovým syndromem: příběh psychoterapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-807-3676-889.

RICHMAN, Shira [z anglického originálu přeložila Miroslava JELÍNKOVÁ]. *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 127 s. ISBN 80-736-7102-6.

STRAUSSOVÁ, Romana a Monika KNOTKOVÁ. *Průvodce rodičů dětí s poruchou autistického spektra: jak začít a proč*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 135 s. Rádci pro zdraví. ISBN 978-802-6200-024.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 453 s. ISBN 80-736-7091-7.

THOROVÁ, Kateřina. *Výjimečné děti – Aspergerův syndrom* (Informační příručka). 2.vyd. Praha: Apla, 2007, 46 s.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra* (Informační příručka). APLA Praha 2007. 60 s.

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 322 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0698-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.

VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. Vyd. 1. Překlad Iva Strnadová. Praha: Grada, 2006, 130 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1600-3.

VÍTKOVÁ, Marie (ed.). *Integrativní školní (speciální) pedagogika: základy, teorie, praxe*. 2. vyd. Brno: MSD, 2004. 248 s. ISBN 80-866-3322-5.

VOSMIK, Miroslav a Lucie BĚLOHLÁVKOVÁ. *Žáci s poruchou autistického spektra v běžné škole: možnosti integrace na ZŠ a SŠ*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010, 197 s. ISBN 9788073676872.

Internetové zdroje

THOROVÁ, Kateřina. *Rettův syndrom* [online]. 2007 [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/popis-poruch-autistickeho-spektra/rettuv-syndrom.html>.

KUBIŠOVÁ, Silvie a Helena LOVASOVÁ a kolektiv. *Sborník výukových materiálů, učebních pomůcek a studijních zdrojů ke vzdělávání dětí a žáků s poruchou autistického spektra s těžkým kombinovaným postižením*. [online]. 2012 [cit. 2014 – 03 - 03]. Dostupné z: <http://msazskm.cz/wp-content/uploads/2013/04/sbornik-zkvalitneni-sluzeb.pdf>.

Auticentrum [online] Autiste-jihu.cz [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.autiste-jihu.cz/?q=ac>.

Třída pro žáky s poruchou autistického spektra [online]. MŠ, ZŠ, PrŠ, Č.Budějovice, Štítného 3, [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.stitneho-cb.cz/>.

Základní škola speciální [online]. Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola Trhové Sviny, [cit. 2014-04- 01]. Dostupné z: <http://www.zspssviny.cz/cb/specialka.html>.

Školy a školská zařízení při centru Arpida [online]. Arpida, [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.arpida.cz/index.php/%C5%A1koly?task=view>.

Centrum Bazalka – základní škola speciální [online]. Centrum Bazalka, [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.centrumbazalka.cz/cz/page/2589/zakladni-skolaspecialni.html>.

Zájmové kroužky 2013/2014 [online]. Zš Dukelská, [cit. 2014-03-09]. Dostupné z: <http://www.zsdukelska.cz/zajmova-cinnost/445-zajmove-krouzky-2013-2014>.

Přehled kroužků a zájmové činnosti [online] Církevní a základní škola, Rudolfovská 23 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.bigycb.cz/czs/07krouzk.html>.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pervazivní vývojové poruchy

Volný čas

Neziskové organizace

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Srovnávací tabulka rozvoje hry zdravého a dítěte s autismem.

(Gillberg Ch,Peeters.T, in Jelínková 2001, str. 37)

MĚSÍC	ZDRAVÉ DÍTĚ	DÍTĚ S AUTISMEM
8	Hra s dospělým (raná interakční hra) Ber – dej! Mechanická hra se dvěma předměty	Uzavřené, jen asi třetina dětí přijímá interakci. Objevují se motorické stereotypy.
12	Iniciuje hru, vyhledává oční kontakt při hře s hračkou (sdílení pozornosti). Funkční použití předmětů.	
18	Začíná si hrát s vrstevníky, nabízí a bere hračky. Převážně si ještě hraje samo, náměty her se opakují. Samostatná paralelní hra. Začíná symbolická hra.	
24	Krátké hry s vrstevníky, převážně motorické, už to není pouze sdílení hraček. Předstírá skutečnou činnost (češe panenku). Objevuje se následnost (nakrmí panenku a uloží do postele).	Neobvyklé hry s hračkou (točení, řazení do dlouhých řad).
36	Mění role při hře a sdílí ji s vrstevníky. Trvalejší spolupráce s vrstevníky.	Jen obtížně přijímá jiné děti. Přetrvává nevhodné použití předmětů (žmoulání). Repetitivní motorické pohyby. Úspěch v motoricko-vizuální hře (skládanky).
48	Sociálně dramatické hry. Používá pantomimu. Fantazie ve hře.	Neschopné porozumět pravidlům hry s vrstevníky. Malý zájem o běžné hračky nebo je používá jiným způsobem. Symbolická hra pokud výjimečně existuje je jednoduchá a repetitivní.
60	Orientuje se více na vrstevníky.	Orientuje se více na dospělé. Neschopné pantomimy a sociálně – dramatické hry.

Příloha č. 2

VO 1: Jaké možnosti výběru trávení volného času mají vybrané děti s PAS v Českých Budějovicích?

VO 2: Co dětem s PAS znemožňuje účastnit se běžných volnočasových aktivit?

Okruhy otázek pro rozhovory s respondenty

I. část: Osobní anamnéza dítěte

1. Kolik je Vašemu dítěti s PAS let?
2. Je Vaše dítě diagnostikováno PAS, je přidružena mentální retardace?
3. Do jaké školy Vaše dítě chodí?
4. Má Vaše dítě s PAS sourozence?
5. Navštěvuje sourozenec nějaké kroužky?

II. část: Trávení volného času dětí s PAS

1. Jak nejčastěji Vaše dítě tráví volný čas?
2. Je volný čas Vašeho dítěte spíše organizovaný?
3. Nabízí škola, do které Vaše dítě dochází nějaké volnočasové aktivity?
4. Věnuje se Vaše dítě některé aktivitě pravidelně?
5. Zúčastnilo se Vaše dítě někdy mimoškolních akcí, nebo akcích pořádaných různými organizacemi?
6. Jak tráví dítě volný čas společně s rodinou?
7. Máte nějaké své objektivní důvody, které znemožňují trávení volného času Vašeho dítěte?
8. Jsou nějaká omezení, která má dítě při výběru kroužku?
9. Myslíte si, že trávení volného času Vašeho dítěte ve skupině má pozitivní vliv na jeho rozvoj?
10. V čem vidíte pro Vaše dítě přednosti aktivit v JAU oproti běžným kroužkům?

Příloha č. 3

Informovaný souhlas

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma: *Možnosti trávení volného času dětí s poruchou autistického spektra v Českých Budějovicích.*

Prohlášení

Prohlašuji, že všechny informace, které mi rodiče poskytnou formou audio rozhovoru, budou použity pouze pro potřeby zpracování mé bakalářské práce a nebudou dále šířeny. Bude zachována anonymita respondentů, s osobními údaji bude naloženo tak, aby citlivé údaje nebyly ani jinak dohledatelné.

Věra Hoštičková

Souhlas rodičů

Souhlasím s tím, aby mnou poskytnuté informace byly použity pro potřeby zpracování této bakalářské práce.

V

Podpis

Příloha č. 4

Prostory Auticentra – zdroj archiv centra

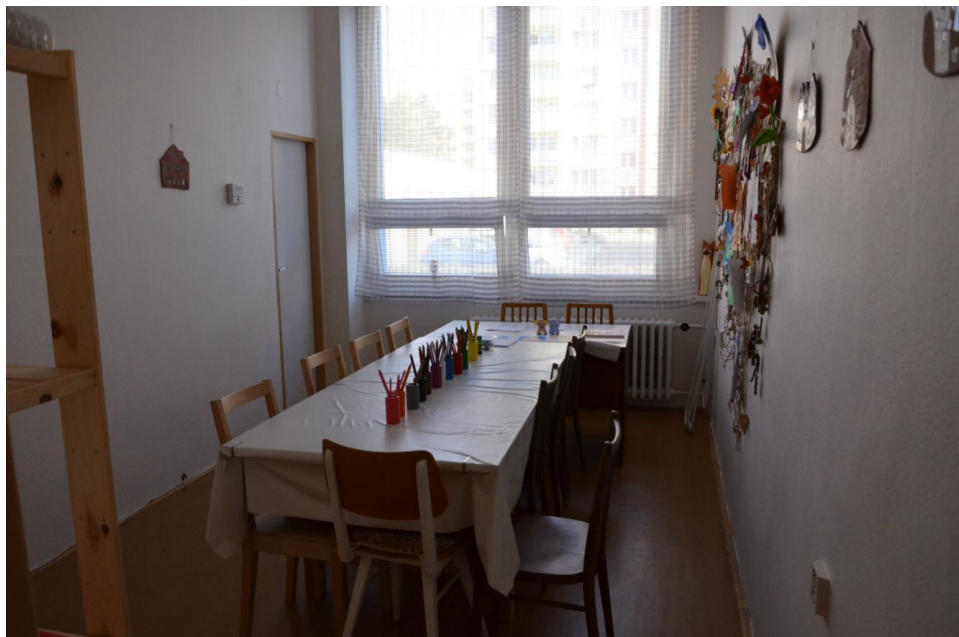
Obrázek č. 1: Herna

Obrázek č. 2: Místnost pro nácvik sociálních dovedností

Obrázek č. 3: Výtvarná a keramická dílna

Obrázek č. 4: Nástěnka se strukturou – orientace v čase

Obrázek č. 5: Herní a didaktické pomůcky

Obrázek č. 6: Strukturované učení

